

TÜRKİYE’NİN KALKINMA PLANLARINDA ŞEHİRLEŞMEYE DAİR POLİTİKA BAŞLIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: ONUNCU, ON BİRİNCİ VE ON İKİNCİ KALKINMA PLANLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Tuna BATUHAN¹, Şuheda ALTUNOK²

Öz

Bu çalışmada, Türkiye’nin Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları çerçevesinde şehirleşme politikaları incelenmiştir. Her üç plan da ülkenin kalkınmasında önemli rol oynamış, ancak hedeflere ulaşma oranlarında farklılıklar görülmüştür. Onuncu Kalkınma Planı, şehirleşmeyi sürdürülebilir ekonomik kalkınma aracı olarak ele alırken, On Birinci ve On İkinci Planlar çevre koruma, afet yönetimi ve kentsel dönüşüm gibi temalara odaklanmıştır. Özellikle, 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrası afetlere dayanıklı yapılar inşa edilmesi ve risklerin azaltılması gerektiği vurgulanmıştır. Kentsel dönüşüm ve sosyal konut üretimi, her üç planda önemli yer tutmuş ancak uygulama ve finansal stratejiler farklılaşmıştır. Bölgesel gelişim ve kırsal kalkınma da önemli başlıklar olmasına rağmen, bölgesel gelişmişlik farkları artmış, kırsaldan kente göçün önlenmesi konusunda yeterli ilerleme sağlanamamıştır. Çalışmada elde edilen bulgular, kalkınma planlarında devamlılık sağlamadığını, belirlenen hedeflere ulaşmanın zorlaştığını ve planlar arasındaki uyum eksikliklerini ortaya koymuştur. Sonuç olarak, bu çalışmanın bulguları, Türkiye’nin şehirleşme politikalarını geliştirmek için yenilikçi, esnek ve toplumun farklı kesimlerini kapsayan yeni politikaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Gelecekteki kalkınma planlarında, afet yönetimi, sürdürülebilir altyapı ve bölgesel kalkınma gibi temel hedeflerin ön plana çıkarılması gerekir.

Ahtar Kelimeler: On İkinci Kalkınma Planı, On Birinci Kalkınma Planı, Onuncu Kalkınma Planı, Şehirleşme Politikası

JEL Sınıflandırması: H10, H11, O20, O21

COMPARISON OF POLICY TOPICS RELATED TO URBANIZATION IN TÜRKİYE'S DEVELOPMENT PLANS: AN EVALUATION OF THE TENTH, ELEVENTH, AND TWELFTH DEVELOPMENT PLANS

Abstract

In this study, urbanization policies within the framework of Türkiye's Tenth, Eleventh, and Twelfth Development Plans are examined. All three plans have played a significant role in the country's development; however, there have been differences in the rates of achieving the set goals. The Tenth Development Plan addressed urbanization as a tool for sustainable economic development, while the Eleventh and Twelfth Plans focused on themes such as environmental protection, disaster management, and urban transformation. Particularly, after the 2023 Kahramanmaraş earthquakes, the need to build disaster-resistant structures and reduce risks was emphasized. Urban transformation and the production of social housing have been central topics in all three plans, but the implementation and financial strategies have varied. Although regional development and rural development were also important areas, regional development disparities have increased, and insufficient progress has been made in preventing rural-to-urban migration. The findings of the study reveal that continuity could not be achieved in the development plans, making it difficult to reach the established goals, and highlight the lack of coordination between the plans. In conclusion, the findings of this study underscore the need for innovative, flexible, and inclusive policies that encompass various segments of society to improve Türkiye's urbanization policies. Future development plans should prioritize key goals such as disaster management, sustainable infrastructure, and regional development.

Keywords: Twelfth Development Plan, Eleventh Development Plan, Tenth Development Plan, Urbanization Policy

JEL Classification: H10, H11, O20, O21

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, e-mail: tuna.batuhan@atauni.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0001-7662-3405>

² Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, e-mail: suhedaaltunok@atauni.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0001-9989-2106>

1. GİRİŞ

Bu çalışma, Türkiye'nin ulusal kalkınma planlarını ve şehirleşmeye yönelik politikaları tarihsel ve stratejik bir bakış açısıyla ele almaktadır. Türkiye'nin kalkınma planları, ülkenin ekonomik ve toplumsal kalkınma hedeflerini belirleyen, strateji, ilke ve hedefler içeren belgeler olup, her biri dönemin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi koşullarını yansıtır. Türkiye'de bu kalkınma planları, 1961 Anayasası'nda yer alan planlı kalkınma ilkesine dayalı olarak hazırlanmış (9 Temmuz 1961 tarih ve 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, md. 129) ve 1963'te ilk kalkınma planı uygulanmaya başlanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 1963). Bugüne kadar toplamda On İki Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Her bir plan, kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını, toplumsal kalkınmayı ve ekonomik büyümeyi hedeflemiştir.

Kalkınma planları, aynı zamanda Türkiye'nin şehirleşme sürecinin yol haritası niteliğini taşır. Ancak, Türkiye'nin kalkınma planlarında şehirleşme konusu genellikle sorun çözme odaklı ele alınmış ve şehirleşme stratejileri daha çok mevcut problemlere çözüm getirmeye yönelik olmuştur. Şehirler, kalkınma planlarında yoğunlukla sorunların yoğunlaştığı yerler olarak görülmüş ve şehirleşme sürecindeki ana hedefler, bu sorunların çözülmesine yönelik olmuştur. Bu durum, kalkınma planlarında şehirleşmeye dair bütüncül ve sürdürülebilir stratejilerin geliştirilmesini engellemiştir. Ayrıca, Türkiye'de hükümetlerin kısa ömürlü olmasının etkisiyle şehirleşme üzerine uzun vadeli stratejiler oluşturulması zorluklarla karşılaşmıştır.

2002'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidara gelmesiyle bu durum değişmiştir. AK Parti'nin ilk yıllarında şehirleşme üzerine daha kapsamlı ve uzun vadeli politikalar geliştirilmiş, ancak 2001-2005 yılları arasında yürürlükte olan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda şehirleşme sürecinin başarısız olduğu ve bu başarısızlığın şehir hayatında önemli sorunlara yol açtığı vurgulanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2000). Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda ise şehirleşme ile ilgili doğrudan bir bölüm bulunmamaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2006). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), şehirleşmeye dair önemli stratejiler geliştirilmiş ve Kentsel Gelişim Stratejisi (KENTGES) etkisiyle bütüncül kentleşme stratejilerine vurgu yapılmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013). Bu planda, "Yaşanabilir Mekanlar, Sürdürülebilir Çevre" başlığı altında şehirleşmeye dair çeşitli hedefler ve politikalar belirlenmiştir. Bu hedefler arasında, mekânsal eşitsizliklerin azaltılması, şehirlerdeki risklerin yönetilmesi, marka kentler yaratılması ve bütüncül kentsel dönüşüm yer almaktadır.

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ise, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk kalkınma planı olarak hazırlanmış ve 2053 vizyonunu temel alarak uzun vadeli bir perspektif geliştirilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Bu planda şehirleşme, "Sürdürülebilir Şehirler ve Yaşanabilir Çevre" başlığı altında doğrudan bir politika olarak benimsenmiştir. Şehirleşme, çevreyi koruma, afetlere dayanıklı yaşam alanları yaratma ve sosyal eşitlik gibi önemli unsurlar üzerinden ele alınmıştır. Son olarak, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), Türkiye'nin 2053 vizyonuna uygun olarak, 30 yıllık bir stratejiyle hazırlanmış ve şehirleşmeyi "Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre" başlığı altında ele almıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Bu plan, şehirleşme sürecinin daha sürdürülebilir, çevre dostu ve afetlere dayanıklı olmasına odaklanmaktadır.

Bu çalışma, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları'nı kıyaslayarak Türkiye'nin şehirleşme politikalarının gelişimini ve gelecekteki potansiyel başarılarını incelemektedir. Çalışmada, üç plan arasındaki değişiklikler, vizyonlar ve şehirleşmeye dair politika hedefleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Ayrıca, her bir planın şehirleşme hedeflerinin gerçekleştirilme olasılığı değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, Türkiye'deki şehirleşme sürecinin geleceği hakkında önemli çıkarımlar yapmayı amaçlamaktadır.

2. ONUNCU, ON BİRİNCİ VE ON İKİNCİ KALKINMA PLANLARININ VİZYONU VE GELİŞME EKSENLERİ

Onuncu Kalkınma Planında net olarak ifade edilmiş bir vizyon cümlesi yer almamakla birlikte, planın temel amaçları ve ilkelerinin detaylandırıldığı bölümde uzun vadeli kalkınma amacının, “gerçekleştirilecek yapısal dönüşümlerle ülkemizin uluslararası konumunu yükseltmek ve halkımızın refahını artırmak” olduğu belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013:27). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin ilk kalkınma planı olan On Birinci Planın vizyonu “daha fazla değer üreten, daha adil paylaştan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye” olarak belirlenmişken (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019:2), On İkinci Plan daha kapsamlı bir tanım yaparak “Türkiye Yüzyılında çevreye duyarlı, afetlere dayanıklı, ileri teknolojiye dayalı yüksek katma değer üreten, geliri adil paylaştan, istikrarlı, güçlü ve müreffeh bir Türkiye” vizyonunu ortaya koymuştur (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023:51). Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları genel çerçevede plan vizyonu kapsamında değerlendirildiğinde, On İkinci Planın daha kapsamlı bir vizyon cümlesine sahip olduğu söylenebilir.

Kalkınma planlarının belirlemiş olduğu vizyona ulaşmasını sağlayacak politika öncelikleri “gelişme eksenleri” olarak ifade edilmektedir. Gelişme eksenleri bağlamında da Onuncu Kalkınma Planının içeriği On Birinci ve On İkinci Plandan farklılık göstermektedir (Tablo 1). Onuncu Planın hedefleri ve politikaları “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum”, “Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme”, “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” ve “Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği” şeklinde 4 alt başlıkta sıralanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013). On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları gelişim eksenleri bağlamında değerlendirildiğinde ise benzerlikler göze çarpmakta, ancak On İkinci Planda vurgular ve öncelikler değişmektedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019 ve 2023). On Birinci Planın gelişim eksenlerinden biri “rekabetçi üretim ve verimlilik” iken, On İkinci Planda aynı eksen “yeşil ve dijital dönüşümle rekabetçi üretim” olarak güncellenmiş ve çevreci vurgular ön plana çıkmıştır. On Birinci Planın şehirleşme politikalarının temelini oluşturan eksen “yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre” olarak tanımlanmışken, On İkinci Planda aynı eksen “afetlere dirençli yaşam alanları, sürdürülebilir çevre” şeklinde değişmiştir. Başka bir ifadeyle On İkinci Plan şehirler yerine yerleşimleri odağına almakta, yaşanabilirlik kriterinin yerine ise afet dirençli olma önceliği vurgulanmaktadır. On İkinci Planın vizyonunda ve gelişim eksenlerinde çevre duyarlılığı ve afet vurgusunun yer alması 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin plana yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Tablo 1. Kalkınma Planlarında Gelişme Eksenleri

Onuncu Kalkınma Planı	On Birinci Kalkınma Planı	On İkinci Kalkınma Planı
Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum	Nitelikli insan ve güçlü toplum	Nitelikli insan, güçlü aile, sağlıklı toplum
Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme	İstikrarlı ve güçlü ekonomi	İstikrarlı büyüme, güçlü ekonomi
Yaşanabilir Mekanlar, Sürdürülebilir Çevre	Yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre	Afetlere dirençli yaşam alanları, sürdürülebilir çevre
Kalkınma İçin Uluslararası İş birliği	Rekabetçi üretim ve verimlilik	Yeşil ve dijital dönüşümle rekabetçi üretim
	Hukuk devleti, demokratikleşme ve iyi yönetim	Adaleti esas alan demokratik iyi yönetim

Her üç plan, belirli benzerlikler taşıırken, öncelik ve vurgular açısından önemli farklılıklar da göstermektedir. Onuncu Plan'da "Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme" başlığı altında belirtilen üretim stratejisi, On İkinci Plan'da "Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim" olarak güncellenmiş ve çevre dostu (yeşil) ve teknoloji odaklı üretim ön plana çıkmıştır. Bu, küresel sürdürülebilirlik ve dijitalleşme trendlerine uyum sağlama amacını göstermektedir. Onuncu Plan'da şehirleşme ile ilgili

olarak "Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre" vurgusu yapılırken, On İkinci Plan'da bu odak noktası "Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre" olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik, özellikle 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin ardından afetlere dayanıklı yapılaşma ihtiyacının arttığını gösterir. Bu bağlamda, şehirleşme politikalarına yönelik daha dirençli, çevre dostu ve güvenli yerleşim alanlarının önemi vurgulanmaktadır. Her üç planda da "nitelikli insan" ve "güçlü toplum" başlıkları yer alıyor, ancak On İkinci Plan'da buna "güçlü aile ve sağlıklı toplum" eklenmiştir. Bu, toplumun temelleri olarak ailenin güçlendirilmesini ve sağlık altyapısının iyileştirilmesini önceliklendiren bir anlayışı ortaya koymaktadır. Onuncu ve On Birinci Planlarda kalkınma için uluslararası iş birliği ve ekonomik kalkınma gibi başlıklar öne çıkarken, On İkinci Plan'da "Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim" başlığı eklenmiştir. Bu değişiklik, kalkınmanın sadece ekonomik büyüme değil, aynı zamanda demokratik ve adaletli bir yönetim anlayışına dayalı olarak yapılması gerektiğine dair bir vurgu yapmaktadır.

Sonuç olarak, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları arasında belirgin bir gelişim ve evrim gözlemlenmektedir. On İkinci Kalkınma Planı, çevresel ve afet odaklı vurguları, dijitalleşme ve yeşil dönüşüm stratejileri ile daha çağdaş ve sürdürülebilir bir kalkınma vizyonu ortaya koymuştur. Bu değişimler, özellikle çevresel faktörler ve afetlere karşı hazırlıklı yerleşimler konusundaki önemin arttığını göstermektedir. Ayrıca, adaletli ve demokratik bir kalkınma sürecinin altı çizilmiştir.

3. ONUNCU, ON BİRİNCİ VE ON İKİNCİ KALKINMA PLANLARININ ŞEHİRLEŞMEYE DAİR POLİTİKA ÖNCELİKLERİ

Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planlarının şehirleşmeye dair politika öncelikleri her bir planda yer alan ilgili eksenler incelenerek değerlendirilmiştir. Buna göre Onuncu Planda "Yaşanabilir Mekanlar, Sürdürülebilir Çevre", 11. Planda "Yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre", 12. Planda ise "Afetlere dirençli yaşam alanları, sürdürülebilir çevre" eksenleri analiz edilmiştir. Kalkınma planlarında şehirleşmeye dair politika öncelikleri kıyaslandığında öncelik sırasının önemli oranda değiştiği, şehirleşmeye dair politika başlıklarında da farklılaşmaların ortaya çıktığı görülmektedir (Tablo 2).

Kalkınma planlarında şehirleşme politikalarının temel öncelikleri zaman içinde öncelik sıralaması ve alt başlık içeriği bakımından değişiklik göstermektedir. Planlar, şehirleşme ile ilgili olarak benzer temaları işlemekte ancak farklı vurgular yapmaktadır. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), "Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre" ekseninde şehirleşme ile ilgili 9 alt başlık belirlenmiştir. Bu planda şehirleşme politikaları, "Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik", "Mekânsal Gelişme ve Planlama" gibi başlıklar altında ele alınmıştır. Ayrıca, "Mahalli İdareler" ve "Toprak ve Su Kaynakları Yönetimi" gibi unsurlar da şehirleşme politikalarında vurgulanmıştır. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), "Yaşanabilir Şehirler ve Sürdürülebilir Çevre" ekseninde şehirleşme, konut ve kentsel dönüşüm gibi politikalar ele alınmıştır. BU planda "Şehirleşme", "Kentsel Dönüşüm", "Kentsel Altyapı" gibi başlıklar öne çıkarken, "Bölgesel Gelişme" ve "Kırsal Kalkınma" gibi unsurlar da sırasıyla önemli başlıklar arasında yer almıştır. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) ise "Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre" eksenindeki başlıklar, şehirleşme politikalarına yönelik önemli bir dönüşüm göstermektedir. Bu planda, şehirleşme ve kentsel altyapıya dair öncelikler daha çok "Afet Yönetimi" ve "Çevrenin Korunması" gibi başlıklarla ön plana çıkarken, "Bölgesel Gelişme" ve "Kırsal Kalkınma" gibi unsurlar alt sıralarda yer almıştır.

Onuncu Plan'da yer alan alt başlıklar isimlendirme açısından On Birinci ve On İkinci Planlardan farklıdır. Örneğin, "Mekânsal Gelişme ve Planlama" başlığı doğrudan şehirleşmeye odaklanırken, diğer iki planda daha spesifik alt başlıklar olarak "Şehirleşme" ve "Kentsel Dönüşüm" yer almıştır. "Bölgesel Gelişme" her üç planda da yer almakla birlikte, Onuncu Plan'da bölgesel gelişme daha çok "Bölgesel

Rekabet Edebilirlik" vurgusu yapılarak ele alınmıştır. Onuncu Plan'da "Kentsel Dönüşüm ve Konut" başlıkları birleştirilmişken, On Birinci ve On İkinci Planlarda bunlar ayrı başlıklar olarak yer almıştır.

Tablo 2. Kalkınma Planlarında Şehirleşme Alt Başlıkları

	Onuncu Kalkınma Planı	On Birinci Kalkınma Planı	On İkinci Kalkınma Planı
Alt Başlık Sıralaması	“Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre”	“Yaşanabilir Şehirler ve Sürdürülebilir Çevre”	“Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre”
1.	Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik	Bölgesel Gelişme	Afet Yönetimi
2.	Mekânsal Gelişme ve Planlama	Şehirleşme	Kentsel Dönüşüm
3.	Kentsel Dönüşüm ve Konut	Konut	Şehirleşme
4.	Kentsel Altyapı	Kentsel Dönüşüm	Konut
5.	Mahalli İdareler	Kentsel Altyapı	Çevrenin Korunması
6.	Kırsal Kalkınma	Kırsal Kalkınma	Kentsel Altyapı
7.	Çevrenin Korunması	Çevrenin Korunması	Bölgesel Gelişme
8.	Toprak ve Su Kaynakları Yönetimi	Afet Yönetimi	Kırsal Kalkınma
9.	Afet Yönetimi		

Şehirleşme ile ilgili alt başlıkların sıralamasında da belirgin değişiklikler görülmektedir. Onuncu ve On Birinci Planlarda ilk sırada yer alan "Bölgesel Gelişme", On İkinci Plan'da 7. sıraya gerilemiştir. Onuncu ve On Birinci Planlarda son sırada yer alan "Afet Yönetimi", On İkinci Plan'da ilk sıraya yerleştirilmiştir. Bu, 2023 Kahramanmaraş Depremleri ve Türkiye'nin afetlere yönelik duyarlılığının arttığı bir dönemde, afetlere dayanıklı yerleşim alanlarının öncelik haline geldiğini göstermektedir. Diğer başlıkların sıralaması da her üç planda farklılık göstermektedir, ancak genel olarak afet yönetimi ve sürdürülebilir çevre unsurları On İkinci Plan'da en üst sıralarda yer alırken, şehirleşme ve konut politikaları daha alt sıralarda kalmaktadır.

Özetle Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planlarının şehirleşmeye dair politika öncelikleri, her planın vizyonu ve stratejik öncelikleriyle paralel olarak evrim geçirmiştir. Onuncu Plan'da şehirleşme, bölgesel gelişme, mekânsal planlama ve yerel yönetimler gibi daha geniş bir çerçevede ele alınırken, On Birinci Plan'da şehirleşme, kentsel dönüşüm ve altyapı daha belirgin hale gelmiştir. On İkinci Plan ise afetlere dayanıklı yaşam alanları ve sürdürülebilir çevre öncelikleriyle, şehirleşme politikalarını daha çevresel ve dayanıklı bir perspektiften ele almaktadır. Bu dönüşüm, Türkiye'nin kalkınma stratejilerinde çevre duyarlılığının ve afetlere karşı dirençli yapılar inşa etmenin daha ön planda olduğunu göstermektedir.

4. ONUNCU, ON BİRİNCİ VE ON İKİNCİ KALKINMA PLANLARININ ALT POLİTİKA BAŞLIKLARINDA ŞEHİRLEŞME

Bu bölümde, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planlarında şehirleşme ile ilgili belirlenen politikalar ve tedbirler karşılaştırılmaktadır. Her planın şehirleşmeye dair alt politika başlıkları incelenerek, politikaların sayısı, tedbirlerin sayısı ve içerikleri arasındaki farklılıklar analiz edilmiştir. Tablo 3'e göre, her üç kalkınma planında şehirleşme ile ilgili başlıklarda yer alan politikalar ve tedbirler sayısı zamanla değişmiştir. Kentsel dönüşüm başlığı dışındaki diğer tüm başlıklarda tedbir sayısı artmıştır. Kentsel dönüşüm başlığında On Birinci Planda on dört olan tedbir sayısı, On İkinci Planda on ikiye düşmüştür. Üç plan karşılaştırıldığında afet yönetimi ve kentsel dönüşüm başlıklarında politika sayısının arttığı görülmektedir. Konut, şehirleşme, çevrenin korunması ve kentsel altyapı başlıklarındaki politika sayısında ise önemli değişimler görülmemektedir. Bölgesel gelişme başlığında Onuncu Planda yirmi politika başlığı yer alırken, bu sayı On Birinci Planda altıya, On İkinci Planda ise beşe düşmüştür. Bu farkın temel nedeni Onuncu Planda “Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet

Edebilirlik” başlığında daha kapsamlı politika önerilerinin sıralanmış olmasıdır. On İkinci Planda bölgesel gelişme başlığında politika sayısı düşmesine rağmen tedbir sayısı artmıştır; On Birinci Planda on altı tedbir sıralanmışken, On İkinci Planda tedbir sayısı on dokuza yükselmiştir.

Tablo 3. Kalkınma Planlarında Şehirleşme Ekseninde Yer Alan Politika ve Tedbirler

	10. PLAN		11. PLAN		12. PLAN	
	Politika Sayısı	Tedbir Sayısı*	Politika Sayısı	Tedbir Sayısı	Politika Sayısı	Tedbir Sayısı
Afet Yönetimi	6	-	7	19	13	49
Kentsel Dönüşüm	5	-	6	14	7	12
Şehirleşme	9	-	11	20	10	26
Konut	2	-	3	6	2	10
Çevrenin Korunması	9	-	8	18	9	29
Kentsel Altyapı	11	-	8	27	12	40
Bölgesel Gelişme	20	-	4	10	7	19
Kırsal Kalkınma	10	-	6	16	5	19

* Onuncu Planda sadece politikalar sıralanmış, ayrıca tedbirlere yer verilmemiştir.

Şehirleşme başlıkları ve bu başlıklar altındaki politikalar ve tedbirler incelendiğinde, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları arasında önemli değişiklikler görülmektedir. Özellikle, afet yönetimi, kentsel dönüşüm ve şehirleşme başlıklarında politika sayısındaki artışlar ve tedbir sayısındaki farklılıklar dikkat çekmektedir. On İkinci Plan’da afet yönetimi ve kentsel altyapı başlıklarına yönelik politikalarda belirgin bir artış görülürken, kentsel dönüşüm gibi konularda ise politika sayısındaki artışa rağmen tedbir sayısında bir azalma yaşanmıştır. Bu değişiklikler, Türkiye'nin şehirleşme ve afetlere karşı dayanıklılık stratejilerinde önemli bir dönüşümü ve uzun vadeli, sürdürülebilir şehirleşme hedeflerine doğru bir evrimi yansıtmaktadır.

Devam eden bölümde On İkinci Planda şehirleşmeye dair alt politika başlıklarının listelenme sırası takip edilerek, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planlarında belirlenen amaçlar ve hedefler karşılaştırılacaktır.

4.1. Afet Yönetimi

Afet Yönetimi başlığındaki Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planlarının karşılaştırılması, afetlere karşı dayanıklılık ve risk azaltma stratejilerinin evrimini göstermektedir. Bu planlar arasında temel amaçlar benzerlik gösterse de, her planda yer alan politikalar ve tedbirler zamanla evrilmiş ve güncel ihtiyaçlara göre güncellenmiştir.

“Afetlere Dayanıklılık ve Güvenli Yerleşimler” bağlamında Onuncu (md. 1063) ve On Birinci Plan (721) “afetlere dayanıklı ve güvenli yerleşimlerin oluşturulması” temel amacını ifade etmektedir. Bu, afet riski altında olan yerleşim yerlerinin altyapı ve yapı standartları açısından güçlendirilmesini amaçlayan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. On İkinci Plan ise afetlere karşı dirençliliğin artırılması vurgusunu yaparak, yerleşim yerlerinin sadece güvenli değil, aynı zamanda afetlere karşı dirençli hale getirilmesi gerektiğini (md. 828) belirtmektedir. Bu, daha proaktif bir yaklaşım olup, afetlerden önce yerleşimlerin dirençli olmasını sağlama amacı gütmektedir. Bu değişiklik, 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrası yaşanan acı tecrübelerle doğrudan ilişkilidir.

“Afet Risk Azaltma ve Planlama” kapsamında ise Onuncu Plan afet risklerinin azaltılması, hazırlık, müdahale ve afet sonrası iyileştirme süreçlerini içeren bir Ulusal Afet Stratejisi geliştirilmesi hedeflenmiştir (md. 1061). Ayrıca, mikro bölgeleme çalışmalarının tamamlanması ve afet risklerinin imar planlarında dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır (md. 1065). On Birinci Planda İl Afet Risk Azaltma Planları (İRAP) hazırlama hedefi getirilmiştir (md. 722.2). Bu planlar (İRAP), yerel düzeyde

afet risklerini belirleyip, risk azaltma stratejilerini geliştirmek için gereklidir. On İkinci Plan ise IRAP'ların izlenmesi ve güncellenmesi gerektiği belirtilmiş ve mevcut İl Afet Risk Azaltma Planlarının eksikliklerinin giderilmesi hedeflenmiştir (md. 830.4). Bu, daha dinamik ve sürekli bir izleme süreci gerektiren bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Ayrıca, afet yönetiminin tüm süreçlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi gerektiği vurgusu eklenmiştir.

“Afet Bilgi Yönetim Sistemi ve İletişim Altyapısı” ile ilgili olarak Onuncu Planda afet bilgi yönetim sisteminin kurulması ve kesintisiz haberleşme altyapısının güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (md. 1068). Bu, afet anında hızlı, güvenli ve etkin bir veri paylaşımının sağlanması için kritik bir adımdır. On Birinci Planda afet bilgi yönetim sisteminin geliştirilmesi ve kesintisiz haberleşme altyapısının kurulması gerektiği belirtilmiştir (md. 727). Bu, afet sırasında iletişimde yaşanabilecek aksaklıkların önlenmesini amaçlamaktadır. On İkinci Planda ise afet bilgi yönetim sisteminin geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiş ve alt-üst yapının güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (md. 831-832). Ayrıca, yeni teknolojilerin kullanılarak afet verilerinin daha verimli bir şekilde toplanması ve kullanılmasına dair bir vurgu yapılmıştır.

“Afetlere Dayanıklı Bina ve Altyapı” konusunda ise Onuncu Planda bina ve altyapı tesislerinin afetlere dayanıklı bir şekilde inşa edilmesi gerektiği belirtilmiştir (md. 1069). Bu hedef, yapıların yapısal dayanıklılığını artırmayı amaçlamaktadır. On Birinci Planda benzer şekilde, afetlere dayanıklı altyapı inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir (md. 725). Bu, özellikle büyük afetlerde kritik öneme sahip olan altyapının sağlamlığını garanti altına almayı hedeflemektedir. On İkinci Planda ise altyapı ve binaların afetlere karşı dirençli olması gerektiği vurgusu eklenmiştir (md. 832). Bu, sadece dayanıklı değil, aynı zamanda afetlerin etkilerine karşı direnç gösterebilecek şekilde inşa edilen yapıları ifade etmektedir.

“Kurumsal Kapasite ve Afet Yönetimi Mevzuatı” kapsamında Onuncu Planda afet yönetimi ile ilgili kurumsal yetki ve sorumlulukların yeniden düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir (md. 1064). Bu düzenleme, afet yönetiminde daha etkili ve hızlı bir müdahale sağlamak için gerekli görülmüştür. Bu hedef, 15 Temmuz 2018 tarihinde çıkan 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile uygulamaya konmuş ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. On Birinci Plan afet ve acil durumlara karşı toplumsal duyarlılığın artırılması ve ilgili kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (md. 728). On İkinci Planda ise afet yönetimi mevzuatı ile beşerî, kurumsal ve teknik kapasitenin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (md. 830). Bu plan, afet yönetiminin daha kurumsal bir hale getirilmesi ve afet sonrası müdahalelerin daha hızlı ve etkin olmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

“Afet Risk Azaltma ve İyileştirme Çalışmaları” ile ilgili olarak Onuncu Planda afet sonrası iyileştirme çalışmaları için kapasitenin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (md. 1061). On Birinci Planda benzer şekilde, afet sonrası iyileştirme çalışmaları için kapasite artırılması gerektiği belirtilmiştir (md. 726). On İkinci Planda ise Kahramanmaraş ve Hatay depremleri gibi büyük afetlerin etkilerinin giderilmesi için özel iyileştirme çalışmaları yapılacağı ifade edilmiştir (md. 837). Ayrıca, afet sonrası müdahale süreçlerinde engelli, yaşlı, kadın ve çocukların farklılaşan ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır (md. 841).

Son olarak “Afet Risklerinin Belirlenmesi ve İmar Planlama” başlığında Onuncu Planda afet risklerinin belirlenmesi için mikro bölgeleme çalışmalarının tamamlanması ve afet risklerinin imar planlarında dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir (md. 1065). On İkinci Plan bu hedefi yeniden dile getirmiştir (md. 829.3), ancak bu hedefin daha önceki planda uygulamaya konulamamış olması, plandaki eksikliklerin doğruluğunu ortaya koymaktadır. Bu hedefin 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrası daha da önemli hale geldiği söylenebilir.

Sonuç olarak Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planlarının afet yönetimi konusunda belirledikleri hedefler ve stratejiler, afet risklerini azaltmaya yönelik tutarlı bir yaklaşım sergilemektedir. Ancak, On İkinci Plan'da afetlere karşı daha kapsamlı bir dirençlilik yaklaşımı benimsenmiş, yerleşim yerlerinin afetlere karşı dirençli hale getirilmesi gerektiği vurgulanmış ve afet yönetimi süreçlerinin daha etkin hale getirilmesine yönelik somut adımlar ortaya konulmuştur. Kahramanmaraş depremleri sonrasında afet yönetimi stratejileri ve altyapı projeleri daha da önem kazanmış ve bu süreçlerin iyileştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

4.2. Kentsel Dönüşüm

Kentsel Dönüşüm başlığı, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planlarında kentsel gelişimi yönlendiren önemli bir eksen olmuştur. Bu planlarda kentsel dönüşümle ilgili temel hedefler benzer olsa da her bir planda yer alan yaklaşımlar, vurgular ve finansman modelleri zamanla evrilmiştir. Aşağıda, her bir planda kentsel dönüşümle ilgili belirlenen temel hedefler, vurgular ve finansal stratejiler detaylı bir şekilde karşılaştırılacaktır.

“Kentsel Dönüşümün Temel Amacı” bağlamında planlar farklılaşmaktadır. Onuncu Plan kentsel dönüşümü sosyal, ekonomik, çevresel ve estetik boyutlar dikkate alınarak gerçekleşen bir yenileme süreci olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımda, dönüşümün sadece fiziksel yapılarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve çevresel faktörleri de göz önünde bulundurması gerektiği vurgulanmıştır (md. 958). On Birinci Planda kentsel dönüşümün amacı, afet tehlikesi altındaki alanlar ve riskli yapıların sağlıklı ve güvenli hale getirilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu plan, kentsel dönüşümün öncelikle afet riski altındaki bölgelerde uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır (md. 689). On İkinci Plan ise kentsel dönüşümle ilgili olarak, yalnızca afet riski altındaki bölgelerde değil, aynı zamanda tüm riskli yapıların güvenli yaşam alanlarına dönüştürülmesini hedefleyen bir anlayışı benimsemektedir (md. 842). Bu yaklaşım, daha geniş kapsamlı bir kentsel dönüşüm anlayışını ifade etmektedir.

Onuncu Plan kentsel dönüşüm projelerinin kent kimliği ve dokusuna uyumlu olmasına vurgu yapılırken, dönüşüm projelerinin yüksek fayda ve değer üreten projeler olması gerektiği belirtilmiştir. Bu projelerin, mekân ve yaşam kalitesini yaygın şekilde artırarak büyüme ve kalkınmaya katkı sağlaması gerektiği ifade edilmiştir (md. 960). On Birinci Planda kentsel dönüşüm projelerinin katılım esaslı, yerinde dönüşüm ve alan bazlı olmasına odaklanılmaktadır. Bu yaklaşımda, kentsel dönüşümün toplumun katılımıyla yapılması gerektiği vurgulanmıştır (md. 692). On İkinci Planda ise yerinde dönüşüm anlayışı yine önceliklendirilmektedir ve kentsel dönüşüm projelerinin bütüncül bir bakış açısıyla gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (md. 843). Bu, dönüşümün yalnızca fiziksel yapılarla sınırlı kalmaması, aynı zamanda çevresel ve sosyal boyutları da içeren bir yaklaşımı işaret etmektedir.

Onuncu Planda kentsel dönüşümle ilgili tüm süreçleri tanımlayan usul ve esasların geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (md. 962). Bu, süreçlerin daha şeffaf ve düzenli bir şekilde yönetilmesi için bir temel oluşturmaktadır. On Birinci Planda ise kentsel dönüşümde, çok ölçütlü değerlendirme sistemiyle önceliklendirme yapılarak, yüksek öncelikli alanların hızlı bir şekilde dönüştürülmesi hedeflenmiştir (md. 693). Bu, dönüşümün daha stratejik ve verimli bir şekilde yürütülmesini amaçlamaktadır. On İkinci Planda kentsel dönüşüm alanlarının önceliklendirilmesinde birçok değişkeni dikkate alan bir değerlendirme sistemi kullanılacağını belirtmiştir (md. 844). Bu yaklaşım, kentsel dönüşüm süreçlerinin daha dinamik ve esnek bir şekilde yürütülmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

On Birinci Planda il bazında kentsel dönüşüm stratejilerinin hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak, 2023 itibarıyla bu hedefin yalnızca 42 ilde gerçekleştirilmiş olması, plandaki hedefine tam olarak ulaşamadığını göstermektedir. Bu hedef, On İkinci Plan'da 2028 yılına kadar

zorunlu hale getirilen bir uygulama olarak yinelenmiştir. On İkinci Planda ayrıca yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm projelerini daha sistematik bir şekilde planlaması gerektiği belirtilmiştir (md. 843.3). Bu, her il için dönüşüm stratejilerinin netleştirilmesini hedeflemektedir.

“Finansman Modelleri ve Kaynaklar” bağlamında planların öncelikleri farklılaşmaktadır. Onuncu Planda kentsel dönüşümde kamu harcamalarının asgariye indirileceği, kamu sektörünün konut piyasasında yönlendirici, düzenleyici, denetleyici ve destekleyici rolünün güçlendirileceği ifade edilmiştir (md. 963). Bu, kamu-özel sektör iş birliğinin önemli olduğu bir yaklaşımı benimsemektedir. On Birinci Planda ise kentsel dönüşüm için yerel yönetimlerle paylaşımlı finansman modeli oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, sanayi parsellerinin satışından elde edilecek gelirlerle finansman sağlanması öngörülmüştür (md. 693.4). On İkinci Planda kentsel dönüşümün yaygınlaştırılması için finansman modelleri ve araçlarının geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (md. 845). Bu, dönüşüm süreçlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak için çeşitli finansal araçların kullanılması gerektiğine işaret etmektedir. Ancak, bu planda kamunun dönüşüm finansmanına katkısı daha az vurgulanmış, gayrimenkul değer artışları gibi alternatif finansman kaynaklarının önemi belirtilmiştir.

On İkinci Planda kentsel dönüşüm projelerinin sadece afete dirençli yerleşimler oluşturmakla kalmayıp, sosyal ihtiyaçlara ve sürdürülebilir şehirleşmeye uygun olması gerektiği vurgulanmıştır (md. 846). Bu, dönüşüm projelerinin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği hedefleyen bir perspektife yönlendirilmesidir. On İkinci Planda ayrıca kentsel dönüşümde uzlaşma süreçlerinin geliştirilmesi (md. 847), bilgi sistemi altyapısının oluşturulması (md. 848) ve riskli yapı stokunun dönüşümünün hızlandırılması için mevzuat düzenlemelerinin yapılması gerektiği belirtilmiştir (md. 849.2). Bu unsurlar, dönüşüm süreçlerinin daha etkin ve verimli hale getirilmesine yönelik kritik düzenlemelerdir.

Sonuç olarak Kentsel Dönüşüm başlığı, her üç kalkınma planında da önemli bir yer tutmuş ve her plan, kentsel dönüşüm süreçlerini toplumun ihtiyaçlarına, çevresel faktörlere ve afet risklerine göre şekillendirmeye çalışmıştır. Ancak, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Planlar arasındaki en önemli farklar, finansman modelleri, dönüşümün önceliklendirileceği alanlar ve stratejik belgelerin hazırlanması gibi unsurlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Özellikle On İkinci Plan, dönüşümün sadece afet risklerine dayalı değil, sosyal ihtiyaçlara ve sürdürülebilir şehirleşmeye dayalı bir anlayışla gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

4.3. Şehirleşme

Şehirleşme başlığı, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planlarında Türkiye'nin şehirleşme süreçlerini şekillendiren temel bir eksen olmuştur. Bu süreçte, her üç planda da şehirlerin daha yaşanabilir, sürdürülebilir, erişilebilir ve afetlere dayanıklı hale getirilmesi hedeflenmiş ancak her planın detayları ve vurguları, zamanla değişen ihtiyaçlar ve küresel gelişmeler ışığında farklılaşmıştır.

Onuncu Planda temel amaç, Türkiye'nin üst standartlarda yaşanabilir mekânlara kavuşturulmasıdır (md. 943). Bu hedef çok genel şekilde ifade edilmiştir ve şehirleşme sürecinin daha geniş çerçevelerine odaklanmıştır. On Birinci Planda şehirleşme hedefi daha insan odaklı hale getirilmiş, doğaya ve tarihi mirasa saygılı, erişilebilir, yaşam kalitesi yüksek şehirler ve yerleşimler oluşturulması hedeflenmiştir (md. 665). Ayrıca, afet riski, iklim değişikliği ve coğrafi özelliklerin şehirleşme süreçlerinde dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır (md. 674, 679). On İkinci Planda ise şehirleşmenin en önemli bileşenleri iklim değişikliği, afetlere karşı dirençlilik, sürdürülebilirlik ve erişilebilirlik olmuştur (md. 850). Ayrıca, yeşil ve dijital teknolojilere dayalı akıllı şehirler inşa edilmesi hedeflenmiştir. Şehirlerin planlanmasında kültürel ve doğal değerlerin gözetilmesi ve kamusal alanların erişilebilirliği ve kapsayıcılığının korunması gerektiği vurgulanmıştır.

Üç planda da şehirlerin kamusal alanlarının korunması, erişilebilir ve güvenli hale getirilmesi

gerektiği vurgulanmıştır. Bu, toplumsal katılımı ve eşit erişimi teşvik eden bir şehir anlayışını ifade etmektedir. Onuncu Planda kamusal alanların yanı sıra, kentsel hizmetlerin erişilebilirliğini sağlamaya yönelik genel bir çerçeve çizilmiştir. Şehirlerin planlamasında alt düzeydeki imar planlarının bütünlüğünün korunması gerektiği de ifade edilmiştir (md. 944, 947). On Birinci Planda ise topografyaya uyumlu planlama, mahalle kültürü, kent kültürünün geliştirilmesi ve yerel aidiyet gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Yerinde uygulama anlayışının vurgulandığı bu planda, katılım süreçlerinin önemine de değinilmiştir (md. 677, 678). Topografyaya uyumlu planlama, mahalle kültürü ve kent kültürünün korunması da yine On İkinci Planda vurgulanan unsurlardır. On İkinci Planda ayrıca mekânsal planlamada merkez-yerel iş birliğinin artırılması gerektiği belirtilmiştir (md. 852).

Millet Bahçeleri kavramı, ilk kez On Birinci Planda ortaya çıkmış (md. 676), bu alanların yeşil şehir vizyonu çerçevesinde inşa edilmesi hedeflenmiştir. 2023 yılı itibarıyla, 17 milyon metrekare alanı kapsayan 151 millet bahçesi hizmete girmiştir, ancak planın 81 milyon metrekare hedefi gerçekleşmemiştir. On İkinci Planda “yeşil şehir” vizyonunun devamı olarak, millet bahçelerinin geliştirilmesine devam edileceği belirtilmiştir (md. 851). Bu, şehirlerde daha fazla yeşil alan yaratma hedefini sürdüren bir yaklaşımdır. Ancak hedeflerin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği ve bu projelerin sürdürülebilirliği önemli bir tartışma konusudur. .

Onuncu Planda akıllı şehir uygulamalarına dair belirli hedefler yer alırken, şehirleşme ile ilgili olarak alışveriş merkezlerinin ölçeği ve şehir genelindeki dağılımına dair ilke ve standartlar geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (md. 951). On Birinci ve On İkinci Planda akıllı şehirler ve dijitalleşme, özellikle kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi, haritacılık alanında dijitalleşme ve sayısal, güncel ve güvenilir kadastro verilerinin sağlanması gibi unsurlar önem kazanmıştır. Her iki planda ayrıca, akıllı şehir uygulamalarının gerçekleştirilmesi ve dijital dönüşüm ile kentsel hizmetlerde bilgi sistemlerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (md. 683, 857; md. 856, 858).

Mekânsal planlamada merkez-yerel iş birliğinin artırılması gerektiği, katılım süreçlerinin geliştirilmesi gerektiği, her üç planda da sıkça belirtilmiştir. Bu vurgular, yerel yönetimlerin ve halkın şehirleşme sürecine daha fazla dâhil edilmesi gerektiği düşüncesini yansıtmaktadır. Onuncu Planda planlamanın mahalli idareler tarafından yerinde gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir, ancak bu vurgu sonraki planlarda daha geniş bir katılım süreci anlayışına evrilmiştir. On İkinci Plan özelinde şehirleşme sürecinde, çevresel sürdürülebilirliğin yanı sıra, sosyal ihtiyaçlar ve sosyal kapsayıcılık önemli bir yer tutmaktadır. Kamusal alanların kapsayıcılığının korunması gerektiği, kültürel ve doğal değerlerin korunarak şehirlerin bu değerlerle uyumlu hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, afetlere dayanıklı ve sürdürülebilir şehirler inşa etmek, her şehir için farklı stratejiler geliştirilmesini gerektiren bir hedef olarak ortaya çıkmıştır (md. 853, 854).

Her üç kalkınma planı, şehirleşme sürecinde farklı odaklarla şekillenen ancak ortak bazı temel hedeflere sahip bir yapı sunmaktadır. Onuncu Plan daha çok genel hedeflere odaklanırken, On Birinci Plan şehirleşme sürecine insan odaklı, yerel değerleri koruyarak ulaşmayı hedeflemiştir. On İkinci Plan ise, özellikle iklim değişikliği, afetlere dayanıklılık, yeşil şehirler ve dijital dönüşüm gibi küresel gelişmeleri göz önünde bulundurarak, sürdürülebilir şehirleşme hedeflerine daha fazla yer vermiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin şehirleşme politikalarında daha sosyal, sürdürülebilir ve akıllı şehir projeleri ile katılımcı bir yaklaşımın önem kazandığını göstermektedir.

4.4. Konut

Konut başlığı, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planlarında Türkiye'nin konut politikalarını şekillendiren temel unsurlardan biridir. Bu başlık altında her üç plan da dar gelirlilere öncelik verme ve barınma sorununu çözme gibi ortak hedeflere sahip olmakla birlikte, her planın konut politikaları ve stratejileri, zaman içinde değişen toplumsal ve ekonomik koşullar doğrultusunda farklılık

göstermektedir.

Onuncu Planda temel konut ihtiyacının yüksek oranda karşılanması hedeflenmiş ve konut başlığı, özellikle barınma sorununa sağlıklı ve alternatif çözümler geliştirilmesi gerektiğine odaklanmıştır (md. 965). Burada önemli bir vurgu, konut ihtiyacının karşılanmasının yanı sıra, barınma sorununa yönelik alternatif çözümler geliştirilmesidir. On Birinci Planda konutlara erişim sağlanması hedefi öne çıkmıştır (md. 685). Bu planda barınma sorununu doğrudan ifade etmektense, konut ihtiyacını karşılamak daha çok ön plana çıkmıştır. On Birinci Plan, konut arzı ve talep dengesini gözeterek, konut üretimi ve erişiminin düzenlenmesini hedeflemiştir (md. 686). On İkinci Planda ise konuta erişimin artırılması (md. 862) temel hedef olarak belirlenmiş, ancak konut ihtiyacını karşılamak hedefinden bir miktar uzaklaşmıştır. Burada odak, daha çok konut arzı ve talebi arasındaki dengeyi sağlamak, özellikle büyük şehirlerdeki barınma sorununu çözmek olmuştur. Konut erişimi ve sosyal konut projeleri üzerine vurgu yapılmıştır.

“Barınma Sorunu” Onuncu Planda açıkça ifade edilmiştir ve sağlıklı ve alternatif çözümler geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (md. 965). Bu, özellikle dar gelirli kesimlerin barınma ihtiyaçlarının karşılanmasında yeni yaklaşımlar geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. On Birinci Planda barınma sorununa dair doğrudan bir ifade bulunmamaktadır. Bunun yerine, konut ihtiyacının karşılanması (md. 686) üzerine odaklanılmıştır. Ayrıca, bu planda konut arz ve talep dengesi daha çok konut üretimine yönelik bir yaklaşımı ifade etmektedir. On İkinci Planda barınma sorunu yine ifade edilmiş, ancak çözüm önerisi konut arzı ve talep dengesi üzerine kurulmuştur. Plan özellikle büyük şehirlerdeki barınma sorununun çözülmesine odaklanılmıştır (md. 862).

Onuncu Planda “Kamunun Rolü”, konut piyasasında düzenleyici, denetleyici, yönlendirici ve destekleyici bir rol üstlenmek (md. 966) şeklinde tanımlanmıştır. Kamu müdahalesi, konut piyasasını daha dengeli ve erişilebilir hale getirmeyi amaçlamaktadır. Kamu sektörü, konut üretiminden finansman ve denetim süreçlerine kadar geniş bir alanda aktif bir rol almayı planlamaktadır. On Birinci Planda da kamunun rolü yine vurgulanmış, ancak daha çok denetleyici ve yönlendirici bir rol benimsenmiştir (md. 687). Kamunun, konut üretiminde doğrudan bir aktör olmasının yanı sıra, piyasayı düzenleyici bir yaklaşım sergilemesi gerektiği ifade edilmiştir. On İkinci Planda ise kamunun konut piyasasındaki rolü vurgulanmamıştır. Kamunun doğrudan müdahalesi yerine, piyasada oluşan doğal dengeye dayalı bir yaklaşım benimsenmiştir (md. 862).

“Konutun Nitelikleri” bağlamında Onuncu Planda konutların sağlıklı, yaşanabilir, dayanıklı, kapsayıcı ve temel altyapı hizmetlerine sahip olması gerektiği vurgulanmıştır (md. 966). Burada, konutların fiziksel özellikleri ve yaşam kalitesinin artırılması gerektiği ifade edilmektedir. On Birinci Planda da benzer şekilde konutun güvenli, ekonomik olarak karşılanabilir olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak konutun yeterli, yaşanabilir ve temel altyapı hizmetlerine sahip olması gibi unsurlar daha detaylı şekilde vurgulanmıştır (md. 687). On İkinci Planda da konutun güvenli ve ekonomik olarak karşılanabilir olması yine bir temel gereklilik olarak kabul edilmiş, ancak konutun yaşanabilirlik ve altyapı hizmetleri gibi nitelikler bu planda yer almamıştır.

“Konut Arz ve Talep Dengesinin Gözetilmesi” konusunda Onuncu Planda fazla bir vurgu yapılmamıştır, ancak temel konut ihtiyacının karşılanması hedefi doğrultusunda, arz ve talep arasında bir denge kurulması gerektiği ima edilmiştir (md. 966). On Birinci Planda ise konut arz ve talep dengesi net bir şekilde belirtilmiş ve konut ihtiyacını karşılamak amacıyla bu dengeye odaklanılacağı ifade edilmiştir (md. 686). On İkinci Planda konut arz ve talebi arasında denge sağlanması, özellikle büyük şehirlerdeki barınma sorununun çözülmesi gerektiği vurgulanmıştır (md. 862). Bu planda, şehirlerdeki konut piyasasında denetim yerine, dengeyi sağlamak amacıyla doğal piyasa mekanizmalarına yönelme görülmektedir.

Konut politikası bağlamında her üç planda da dar gelirli gruplara öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmış, ancak uygulama stratejileri zaman içinde değişmiştir. Onuncu Plan, daha çok temel konut ihtiyacının karşılanmasına odaklanırken, On Birinci Plan, konut arz ve talep dengesini gözetmeye yönelik bir yaklaşım benimsemiştir. On İkinci Plan, konut erişiminin artırılmasına ve büyük şehirlerdeki barınma sorununa çözüm üretmeye yönelik stratejiler geliştirmiştir. Kamunun rolü de Onuncu Plan ve On Birinci Plan'da güçlü bir şekilde yer alırken, On İkinci Plan'da piyasa mekanizmalarına daha fazla güvenilmiştir. Bu farklar, Türkiye'nin konut politikalarındaki evrimi ve her dönemde karşılaşılan ekonomik, sosyal ve demografik ihtiyaçların nasıl şekillendiğini göstermektedir.

4.5. Çevrenin Korunması

Çevrenin Korunması başlığı, her üç planın da ortak hedeflerinden birini oluşturan çevre politikalarıyla ilgili önemli vurguları içermektedir. Çevrenin korunması, biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir bir şekilde muhafaza edilmesi ve çevre duyarlılığının artırılması hedefleri, Türkiye'nin kalkınma politikalarında giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Ancak her planın çevreyle ilgili stratejileri, zaman içinde değişen ekonomik, sosyal ve çevresel koşullara göre farklılaşmıştır.

“Temel Ortak Hedefler” bağlamında üç plan benzeşmektedir. Üç planda da çevrenin korunması, çevre bilincinin artırılması ve sürdürülebilir üretim ve tüketim ilkelerinin desteklenmesi vurgulanmaktadır. Bu hedefler, çevreye duyarlı toplumların oluşturulmasına yönelik ortak bir yaklaşımı ifade etmektedir. Tüm planlarda, sürdürülebilir üretim ve tüketimin desteklenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, biyolojik çeşitliliğin korunması da her üç planda da benzer şekilde vurgulanan bir diğer önemli hedeftir. Benzer şekilde üç planda da çevre politikasının, "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ilkesi çerçevesinde yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu ilke, çevre koruma sorumluluğunun küresel ölçekte paylaşılması gerektiğini, ancak her ülkenin ekonomik kapasitesine ve çevresel etkilerine göre farklı yükümlülöklere sahip olacağı anlamına gelmektedir.

Onuncu Plan diğer iki plandan farklı olarak, toprak ve su kaynaklarının korunması konusunda daha spesifik bir vurgu yapmaktadır. Bu planda, su kaynaklarının miktarının ve kalitesinin korunması özellikle tarım sektörüyle bağlantılı olarak ele alınmıştır (md. 966). Ayrıca, suyun sürdürülebilir kullanımını sağlamak için bir yönetim sistemi geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu hedef, suyun kıt ve değerli bir kaynak olarak korunmasına yönelik somut adımlar atılmasını amaçlamaktadır. Su ve toprak yönetimi, tarım sektörüne dair yapılan düzenlemelerle de bağlantılıdır. Planda tarımda kullanılan suyun sürdürülebilir kullanımı ön plana çıkmaktadır. Bu, özellikle suyun verimli bir şekilde kullanılması ve aşırı kullanımının önlenmesi amacı taşır.

On Birinci Plan ise, çevresel etkileri en aza indirecek şekilde kimyasalların etkin yönetimine dikkat çekmiştir (md. 718). Burada amaç, kimyasalların çevreye ve insan sağlığına olan olumsuz etkilerini minimuma indirmektir. Bu hedef, çevresel sağlık ve insan sağlığını koruma amacını taşır. Planda ayrıca çevresel veri setlerinin uluslararası standartlara uygun olarak düzenli şekilde üretilmesi ve paylaşılması gerektiği ifade edilmiştir (md. 720). Ayrıca, hava kalitesi yönetimi üzerine uygulamaların geliştirilmesi gerektiği de bir diğer önemli hedeftir (md. 715). On Birinci Planda tarımda rekabetçi üretim ve verimlilik hedeflenmiş, ancak çevre dostu ve verimli üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması gerektiği de unutulmamıştır.

On İkinci Plan çevre politikalarına iklim değişikliği ile mücadeleyi ve düşük karbonlu bir ekonomiye geçişi dahil etmiştir. Bu plan, iklim değişikliğine karşı dirençli bir ekonomi oluşturma hedefini öne çıkarmaktadır (md. 867). Karbon salınımlarını azaltmak ve bu alandaki teknolojik dönüşümü hızlandırmak bu planın temel unsurlarındandır. On İkinci Plan ayrıca, çevre ve doğal kaynakların korunmasında sosyal adalet anlayışını benimsemiştir. Burada, çevreyle uyumlu kalkınmanın ve doğal kaynakların yönetiminin, toplumun her kesimine eşit şekilde fayda sağlaması

gerektiği vurgulanmaktadır. Çevreye ilişkin veri setlerinin uluslararası standartlara uygun olarak düzenlenmesi ve hava kalitesinin iyileştirilmesi gibi hedefler yine On İkinci Planda yer almaktadır (md. 871, md. 873). Bu uygulamalar, çevresel veri analizlerinin daha etkin bir şekilde yapılmasını ve hava kalitesinin artırılmasını hedeflemektedir. On İkinci Plan'da son olarak, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG) doğrultusunda çevre politikalarının şekillendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle iklim değişikliği ile mücadele, karbon salınımlarının azaltılması ve sosyal adaletle çevre yönetimi gibi unsurlar, çevre politikalarının merkezinde yer almıştır.

Her üç planda da çevre politikalarının, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine dayalı olarak şekillendirildiği görülmektedir. Ancak her plan, çevresel sorunları çözmeye yönelik farklı stratejiler sunmaktadır. Onuncu Plan su ve toprak yönetimi gibi spesifik alanlara odaklanırken, On Birinci Plan çevresel veriler ve hava kalitesi gibi teknik unsurlara vurgu yapmaktadır. On İkinci Plan ise iklim değişikliği, düşük karbonlu ekonomi ve sosyal adalet gibi daha global ölçekte çevre sorunlarına çözüm aramaktadır. Bu farklılaşmalar, Türkiye'nin çevre politikalarında zaman içinde değişen önceliklerin ve küresel çevresel sorunlarla uyumlu bir yaklaşım geliştirme çabalarının bir yansıması olarak görülebilir.

4.6. Kentsel Altyapı

Kentsel Altyapı başlığı, Türkiye'nin kalkınma planlarında sürekli olarak öncelikli alanlardan biri olmuştur. Üç plan da kentsel altyapı hizmetlerinin sağlanmasında ve iyileştirilmesinde önemli hedefler koymuş ve bu hedefleri benzer politikalarla desteklemiştir. Ancak, her planın belirli dönemsel öncelikleri ve uygulama stratejileri farklılık göstermektedir.

Üç plan da kentsel altyapının temel unsurlarından biri olarak içme ve kullanma suyuna erişimi ön plana çıkarmaktadır. Bu hizmetin erişilebilir, sağlıklı ve güvenilir olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, atık su yönetiminin verimliliği artırılacak şekilde düzenlenmesi gerektiği üç planda da vurgulanmaktadır. Atık yönetimi, insan sağlığı ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi için her üç planda da temel bir konu olarak işlenmiştir. Katı atıkların çevreye zarar vermemesi için etkin bir atık yönetim sistemi kurulması gerektiği vurgulanmaktadır. Ulaşım sistemlerinin sürdürülebilirliği de her üç planda ulaşım planlaması ve mekânsal planlama ile eşgüdüm içinde yapılacak yatırımların bir parçası olarak belirlenmiştir. Ulaşımda özellikle akıllı sistemler, raylı sistemler ve çevreci ulaşım modları ön plana çıkmaktadır.

Onuncu Plan, mekânsal planlama ve ulaşım planlaması arasında güçlü bir eşgüdüm kurulmasını vurgulamaktadır (md. 983). Bu hedef, şehirlerin altyapı yatırımlarının ve ulaşım sistemlerinin birbirini tamamlayacak şekilde tasarlanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. İçme suyu ve atık su hizmetlerinde verimliliğin artırılması hedefi (md. 981) ve katı atık yönetiminin etkinleştirilmesi (md. 982) yine Onuncu Planın en temel hedeflerinden biridir. Bu, altyapı hizmetlerinin daha sürdürülebilir hale getirilmesini amaçlayan önemli bir yaklaşımdır. Akıllı ulaşım sistemlerinin yaygınlaştırılması (md. 987) Onuncu Plan'da öne çıkan bir diğer hedeftir. Bu, trafik yönetimini optimize etmek ve ulaşımın daha verimli hale getirilmesini sağlamak amacıyla dijital teknolojilerin kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.

On Birinci Plan ise, kent içi ulaşım talebi yönlü politikaların uygulanması (md. 985) gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, ulaşım altyapısının talep doğrultusunda şekillendirilmesini ve ulaşım sistemlerinin daha verimli hale getirilmesini hedeflemektedir. Çevreci ulaşım modlarının geliştirilmesi ve motorsuz ulaşım türlerine yatırım yapılması (md. 984), On Birinci Planda şehir içindeki ulaşım sistemlerinin daha çevre dostu hale getirilmesine yönelik bir başka önemli hedefdir. Katı atık yönetiminin etkinleştirilmesi (md. 699) yine On Birinci Planda yer alan başlıca hedeflerden biridir. Atıkların yeniden kullanımı, geri dönüşüm ve atık azaltma gibi konular bu planda daha fazla önem kazanmaktadır.

Son olarak On İkinci Plan, kent içi ulaşım sistemlerinin afetlere karşı dirençli olmasının sağlanması (md. 886) gerektiğini belirtmektedir. Bu, şehirlerin karşılaşılabileceği doğal afetlere karşı dayanıklı ulaşım altyapılarının oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda ulaşım sistemlerinin afet sonrası hızlı toparlanma sağlayacak şekilde tasarlanması gerektiği de bu planın hedefleri arasındadır. Akıllı ulaşım sistemlerinin yanı sıra, dijital teknolojilerle desteklenen sürdürülebilir ulaşım altyapılarının geliştirilmesi (md. 885) On İkinci Plan'ın temel hedeflerinden biridir. Bu hedef, şehirlerdeki ulaşım ağlarının daha verimli, sürdürülebilir ve çevre dostu hale getirilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. On İkinci Planda da içme suyu ve atık su hizmetlerinin verimliliği ve katı atık yönetimi (md. 881) vurgulanmaya devam edilmiştir. Bu hedef, önceki planlarla paralel bir şekilde, altyapı hizmetlerinin sürdürülebilirliği ve çevreye olan etkilerinin en aza indirilmesi amacını taşımaktadır.

Kentsel altyapı her üç planda da özellikle içme ve kullanma suyuna erişim, atık yönetimi, sürdürülebilir ulaşım ve akıllı ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi gibi ortak hedeflerle ele alınmıştır. Bu başlık, planlar arasında sürekliliğin en üst düzeyde olduğu ve hedeflerin büyük oranda benzerlik gösterdiği bir alandır. Üç plan da kentsel altyapı yatırımlarının sadece mevcut altyapıyı iyileştirmekle kalmaması gerektiğini belirtip, geleceğe dönük sürdürülebilir, çevre dostu ve afetlere dayanıklı altyapı oluşturmayı hedeflemektedir. Onuncu Planın akıllı ulaşım sistemleri ve mekânsal planlama ile ulaşım planlaması arasındaki eşgüdüm hedefleri, On Birinci Planın talep yönlü politikalar ve çevreci ulaşım modları odaklı yaklaşımı, On İkinci Planın ise afet direnci ve sürdürülebilir dijital ulaşım altyapıları vurgusu, zaman içinde farklılaşan ancak sürekli gelişen stratejilerdir. Her plan, kentsel altyapıyı daha verimli ve sürdürülebilir hale getirmeyi amaçlarken, aynı zamanda çevresel, ekonomik ve toplumsal faydaların da gözetilmesini hedeflemektedir. Bu, kentsel altyapı politikalarının sosyal eşitlik, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik verimlilik ilkeleri doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir.

4.7. Bölgesel Gelişme

Bölgesel Gelişme başlığı, Türkiye'nin kalkınma planlarında önemli bir yer tutmuş ve her üç plan da ülke içindeki bölgesel gelişmişlik farklarını azaltma hedefini vurgulamıştır. Ancak her planda bu hedefe ulaşma stratejileri ve öncelikler farklılık göstermektedir. Her üç planda da bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, daha dengeli bir kalkınma süreci oluşturulması ana hedef olarak yer almaktadır. Ancak her plan, bölgesel gelişmenin sağlanmasında farklı stratejiler önermektedir. Üç plan da bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek ve toplam refahı ülke çapına dengeli bir şekilde yaymak amacı taşımaktadır. Ancak, bu hedefin gerçekleşmesinde önemli bir zorluk söz konusudur ve mevcut veriler, bölgesel gelişmişlik farklarının azalmak yerine daha da derinleştiğini göstermektedir.

Onuncu Plan, bölgesel kalkınmayı rekabet edebilirlik üzerinden tanımlayarak bu konuda bir dizi politika geliştirmiştir. Bu planda Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nin uygulanması gerektiği vurgulanmış ve bu strateji kapsamında bölgesel rekabetin artırılması için çeşitli önlemler belirlenmiştir. Bu strateji, sosyo-ekonomik ve mekânsal bütünleşmiş, rekabet gücü yüksek ve refah düzeyi yüksek bölgeler hedeflemektedir. Onuncu Plan'ın en önemli adımlarından biri, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nin yürürlüğe konmasıdır. Bu belge, bölgesel kalkınmada bir yol haritası sunmuş ve bölgeler arası farkların azaltılması için 2014-2023 dönemi hedeflerini belirlemiştir. Onuncu Plan ayrıca, Kalkınma Ajanslarının bölgesel kalkınmadaki rolünü güçlendirmeyi hedeflemiş (md. 933), ajansların bölgesel kalkınma projelerine kaynak aktarımı ve yönlendirmesi konusunda daha etkin hale getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

On Birinci Plan ise, bölgesel kalkınmada yenilik temelli değil, daha çok yönetim temelli bir yaklaşım benimsemektedir. Planda bölgesel gelişme için yerel yönetimlerin ve bölgesel kalkınma aktörlerinin iş birliği ile toplumsal ve ekonomik potansiyellerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir (md. 672). Bu planda ayrıca, her bölgenin kendine has özellikleri ve potansiyelleri göz önünde

bulundurularak, sosyal ve ekonomik kalkınmanın yerel dinamiklerle uyumlu şekilde desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. On Birinci Plan da Kalkınma Ajanslarının daha etkin hale getirilmesini hedeflemiş, ancak Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi'ne yer vermemiştir. Plan bölgesel kalkınma idarelerinin kurumsal kapasitesinin artırılması gerektiğini ifade etmiştir (md. 669).

On İkinci Plan, bölgesel kalkınmayı yenilik temelli bir yaklaşımla ele almayı hedeflemektedir. Yenilikçi iş modelleri ve teknolojik gelişmeler ile bölgeler arası kalkınma fırsatları yaratılmaya çalışılacağı ifade edilmiştir. On İkinci Plan, özellikle afet sonrası iyileşme ve ekonomik dirençlilik üzerinde durarak, bölgesel kalkınma stratejilerinin afetlere karşı dayanıklı hale getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (md. 894). Özellikle deprem bölgesi olan illere yönelik kalkınma planları oluşturulacağı belirtilmiştir. Bu planda, sadece Kalkınma Ajanslarının değil, Bölge Kalkınma İdarelerinin de kurumsal kapasitelerinin artırılması gerektiği vurgulanmıştır (md. 888). Bu, yerel yönetimlerin ve merkezi hükümetin eşgüdümlü bir şekilde çalışması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bölgesel Gelişme konusunda her üç plan da dengeyi sağlamak ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmak için farklı stratejiler önerse de bu hedefin gerçekleştirilmesinde önemli zorluklar bulunmaktadır. Onuncu Plan, bölgesel rekabetçiliği artırmaya yönelik kapsamlı bir strateji geliştirmişken, On Birinci Plan yönetim temelli bir yaklaşım sergilemiştir. On İkinci Plan ise yenilikçi ve afet dirençli kalkınma modelini önermiştir. Sonuç olarak, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak için her planın kendi dinamikleriyle farklı stratejiler geliştirmesi, ancak uygulamada yaşanan zorluklar, bu hedeflere ulaşılmasının halen karmaşık ve zaman alıcı bir süreç olduğunu göstermektedir.

4.8. Kırsal Kalkınma

Kırsal Kalkınma başlığında kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması ile ekonomik refahın yükseltilmesi, her üç planda da öncelikli hedeflerden biri olmuştur. Ancak, her planda bu hedeflere ulaşmak için önerilen stratejiler ve öncelikler zaman içinde evrilmiştir. Her üç planda da, kırsal toplumun yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kırsalda yaşam kalitesinin artırılması ana hedefler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, her planın hedefleri ve stratejileri, kırsalda sosyal ve ekonomik refahı artırma çabaları doğrultusunda farklılaşmaktadır. Onuncu Plan'da, kırsal kalkınmanın hedefi daha çok kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarını iyileştirme olarak tanımlanmışken, On Birinci ve On İkinci Plan'da hedef, kırsalda yaşayan nüfusun daha sürdürülebilir bir şekilde tutulması, yani yoksulluğun azaltılması ve yaşam kalitesinin artırılması olarak belirlenmiştir. Kırsalda kamusal hizmetlerin iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması ve kırsal alanların daha çekici hale getirilmesi her üç planda da vurgulanan ortak hedeflerdir. Bu hedefler doğrultusunda, kırsal kalkınmanın sosyal yönleri ön plana çıkarken, ekonomik kalkınma ile de desteklenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Kırsal kalkınma desteklerinin nasıl kullanılacağı konusunda her üç planda farklı bir vurgu yapılmaktadır. Onuncu Plan'da kırsal kalkınma desteklerinin, tarımda rekabet gücünü artırmaya yönelik olarak kullanılacağı belirtilmiştir (md. 1019). Bu plan, kırsal kalkınmanın daha çok tarım sektörü üzerinden şekillendirileceğini ve tarımda rekabet gücünün artırılmasının kırsal kalkınmaya katkı sağlayacağını öngörmüştür. On Birinci Plan'da kırsal kalkınma desteklerinin çiftçi ve çevre odaklı olması gerektiği vurgulanmıştır (md. 707). Bu yaklaşım, sadece ekonomik faydayı değil, çevresel sürdürülebilirliği de göz önünde bulunduran bir destek modeline işaret etmektedir. Planda ayrıca tarımda çevre dostu ve sürdürülebilir üretim yöntemlerinin teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. On İkinci Plan'da ise kırsal kalkınma desteklerinin daha çok çiftçi ve üretkenlik odaklı olarak programlanacağı belirtilmiştir (md. 898). Bu planda, kırsal kalkınma hedeflerinin daha çok verimlilik artışı ve tarımsal üretim kapasitesinin güçlendirilmesi üzerine şekillendirileceği anlaşılmaktadır. Böylece kırsal alanda hem üretkenliğin artırılması hem de ekonomik değer yaratılması amaçlanmaktadır. Kırsal kalkınma

politikaları açısından önemli bir diğer alan da kırsala yönelik istatistiki altyapının güçlendirilmesi ve veri yönetiminin iyileştirilmesidir. Her üç planda da kırsal alanda istatistiksel altyapının geliştirilmesi, kırsal kalkınma ile ilgili doğru ve güncel verilerin sağlanması hedefi yer almıştır. Bu veriler, kırsal kalkınma projelerinin doğru şekilde planlanması ve izlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Kırsal kalkınma, her üç planda da yaşam kalitesinin artırılması ve yoksulluğun azaltılması gibi temel hedeflerle şekillendirilmiştir. Bununla birlikte, Onuncu Plan'da kırsal kalkınma daha çok tarıma dayalı üretim ve rekabet gücünü artırma üzerine odaklanmışken, On Birinci Plan'da çevresel sürdürülebilirlik ve çiftçi odaklı destekler öne çıkmıştır. On İkinci Plan ise kırsal kalkınmayı daha çok üretkenlik ve verimlilik temelli bir yaklaşımla ele almış, kırsal kalkınmada tarımın yanı sıra tarımsal teknolojilerin kullanımı ve yenilikçi üretim yöntemleri üzerinde durulmuştur. Bu, kırsal kalkınmanın sadece üretimle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda yenilikçi ve verimli sistemlerle şekillendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

5. KALKINMA PLANLARINDA YER ALAN GÖSTERGE VE HEDEFLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planlarının şehirleşmeye dair belirlediği hedefler, belirli alt başlıklar ve göstergeler üzerinden karşılaştırıldığında ciddi farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, planların birbirleriyle kıyaslanmasını zorlaştırmakta ve kalkınma hedeflerinin takip edilmesini güçleştirmektedir. Ayrıca, her bir planın hedeflerinin birbirinden ayrışması, bu planlar arasında sürekliliği ve gelecekteki hedeflerin öngörülebilirliğini engellemektedir. Tablo 4'te yer alan veriler, kalkınma planlarında hedeflerin belirli alt başlıklar doğrultusunda nasıl farklılaştığını ortaya koymaktadır. Onuncu Plan, bölgesel gelişme, kentsel altyapı ve afet yönetimi gibi başlıklarda hedefler belirlerken, diğer başlıklarda belirgin hedefler yer almamaktadır. Buna karşın, On Birinci ve On İkinci Planlar, daha fazla başlık altında hedefler belirlemiş ancak bu hedeflerin sayısı zamanla azalmıştır.

Tablo 4. Kalkınma Planlarında Şehirleşmeye Dair Belirlenen Hedefler

	Planlarda Belirlenen Hedef Sayısı			3 Planda Ortak Olan Hedef Sayısı
	Onuncu PLAN	On Birinci PLAN	On İkinci PLAN	
Bölgesel Gelişme	8	3	2	1
Şehirleşme	0	3	2	0
Konut	0	1	1	0
Kentsel Dönüşüm	0	2	1	0
Kentsel Altyapı	6	11	8	4
Kırsal Kalkınma	0	2	2	0
Çevrenin Korunması	0	7	4	0
Afet Yönetimi	2	3	5	1
TOPLAM	16	32	25	6

Üç planda ortak hedefler genellikle sınırlı sayıda ve belirli başlıklarda yer almıştır. Bölgesel Gelişme başlığı altında Onuncu Planda 8 hedef yer alırken, On Birinci Planda 3 hedef ve On İkinci Planda 2 hedef belirlenmiştir. Ortak hedef sayısı yalnızca 1 olarak belirtilmiştir. Bu, bölgesel gelişme alanındaki planların birbirinden farklılaştığını ve ilerleyen yıllarda daha az hedefle sınırlı kaldığını göstermektedir. Afet Yönetimi başlığı altında ise Onuncu Planda 2 hedef belirlenirken, On Birinci Planda 3 hedef ve On İkinci Planda 5 hedef bulunmaktadır. Ortak hedef sayısı ise yalnızca 1'dir. Bu, afet yönetiminin öneminin arttığını ve afetlere yönelik hazırlıkların daha geniş bir çerçevede ele alındığını, ancak aynı zamanda planların birbirinden farklılaştığını göstermektedir. Kentsel Altyapı başlığında Onuncu Planda 6 hedef, On Birinci Planda 11 hedef ve On İkinci Planda 8 hedef bulunurken, ortak hedef sayısı 4'tür. Kentsel altyapı alanındaki hedeflerin daha fazla detaylandırıldığı ve ortak hedeflerin arttığı

gözlemlenmektedir. Kırsal Kalkınma alanda ise, Onuncu Planda herhangi bir hedef yer almazken, On Birinci ve On İkinci Planda 2 hedef bulunmaktadır. Kırsal kalkınmaya yönelik hedeflerin her planda benzer şekilde ele alındığı ancak önceki yıllarda kırsal kalkınma konusunda net bir hedef oluşturulmadığı gözlemlenmektedir. Çevrenin Korunmasına dair Onuncu Planda herhangi bir hedef belirlenmezken, On Birinci Planda 7 hedef ve On İkinci Planda 4 hedef yer almıştır. Bu, çevreyle ilgili hedeflerin her planda daha farklı bir biçimde ele alındığını ve çevre politikalarının her planla birlikte daha fazla çeşitlendiğini göstermektedir. Son olarak Şehirleşme başlığı altında Onuncu Planda belirlenmiş hedef yokken, On Birinci Planda 3 hedef, On İkinci Planda ise 2 hedef bulunmaktadır. Şehirleşme politikalarının her planda farklı yönlerden ele alındığı, özellikle kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve şehirlerin sürdürülebilirliği ile ilgili stratejilerde farklılaşmalar görüldüğü söylenebilir.

Her üç planda da göstergelerin çeşitliliği ve bu göstergelerden yola çıkılarak belirlenen hedeflerin tutarlılığı önemli bir değerlendirme noktasıdır. Özellikle Onuncu Plan, çok sayıda hedef belirlerken, diğer iki plan daha odaklanmış ve sınırlı sayıda hedefle ilerlemiştir. Bu da, hedeflerin ölçülmesi ve izlenmesi açısından zorluklar doğurmuştur. Örneğin, bölgesel gelişme veya afet yönetimi gibi başlıklarda belirlenen fazla hedef, bu alanlardaki gelişmeleri takip etmeyi güçleştirmiştir. Hedeflerin daha az ve odaklanmış olması, özellikle On Birinci ve On İkinci Planlarda, daha sürdürülebilir bir izleme mekanizması oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Kalkınma planları arasındaki bu farklılık, gelecekteki hedeflerin öngörülebilirliğini azaltmaktadır. Özellikle Onuncu Planda belirlenen hedeflerin ardından gelen On Birinci ve On İkinci Planlarda daha az hedef belirlenmesi, kalkınma süreçlerinde bir sürekliliğin ve devamlılığın sağlanmasının zorlaştığını göstermektedir. Bu durum, her yeni kalkınma planının, önceki planın hedeflerine dair yeterli analiz yapılmadan şekillendirildiğini ve yönetsel belirsizliklere yol açtığını ortaya koymaktadır.

Kalkınma planlarının gelecekteki başarısı için, belirlenen hedeflerin daha tutarlı ve birbirini tamamlayan bir yapıda olması önemlidir. Özellikle, her planın önceden belirlenen hedefler üzerinden ilerleyerek devamlılık sağlanması ve belirlenen göstergeler doğrultusunda hedeflerin izlenmesi gerekmektedir. Bu, planların birbirleriyle daha uyumlu ve karşılaştırılabilir olmasını sağlayarak, gelişmelerin izlenmesi ve hedeflere ne derece ulaşıldığının daha net bir şekilde belirlenmesini mümkün kılacaktır. Özetle, hedef sayısının azalması, göstergeler arasındaki farklılıklar ve ortak hedeflerin azlığı, kalkınma planları arasındaki sürekliliği zedelemekte ve bu planların uygulanabilirliğini kısıtlamaktadır. Kalkınma planlarının daha tutarlı ve uyumlu hale gelmesi, gelecekteki başarıyı artıracak ve politika yapıcılarının hedeflere ulaşma konusunda daha etkili kararlar almasına olanak tanıyacaktır.

Tablo 5, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları çerçevesinde yer alan şehirleşmeye dair hedeflerin gerçekleşme oranlarını göstermektedir. Bu veriler, hedeflerin ne ölçüde başarılı olduğunu ve planların şehirleşme stratejilerinin ne derece etkili olduğunu değerlendirmek için önemli bir gösterge sunmaktadır. Buna göre üç kalkınma planında bölgesel gelişme, kentsel altyapı ve afet yönetimi başlıklarında ortak olarak yer alan altı hedefin gerçekleşme oranlarını tespit etmek mümkündür.

İlk olarak üç planda dört ortak hedefin olduğu kentsel altyapı başlığı incelenebilir. Buna göre:

- “İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı” 2012 yılında %99 iken, 2018’de %98’e düşmüş, 2023 yılında ise %99’a çıkmıştır. Verilerdeki bu dalgalanmanın 2012 yılı sonunda 5216 sayılı büyükşehir belediyesi kanununda yapılan değişiklik ile ilgili olduğu söylenebilir.
- “Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı” 2012’de %88 iken, 2018’de %90’a, 2023 ise %95’e,

Batuhan, T. & Altunok, Ş. (2025). Türkiye'nin Kalkınma Planlarında Şehirleşmeye Dair Politika Başlıklarının Karşılaştırılması: Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları Üzerine Bir Değerlendirme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48): 227-250

- “Atık su Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı” 2012’de %62 iken, 2018’de %87’ye, 2023 ise %90’a,
- “Kentiçi Raylı Sistem Uzunluğu” 2012’de 455 km iken, 2018’de 747 km’ye, 2023 ise 925 km’ye yükselmiştir.

Tablo 5. Kalkınma Planlarında Şehirleşmeye Dair Hedeflerin Gerçekleşme Oranları

		Onuncu Kalkınma Planı			On Birinci Kalkınma Planı			On İkinci Kalkınma Planı	
		2012 Verisi	2018 Hedefi	2018 Hedefinin Gerçekleştirme Oranı	2018 Gerçekleşen	2023 Hedefi	2023 Hedefinin Gerçekleştirme Oranı	2023 Gerçekleşen*	2028 Hedefi
Afet Yönetimi	Zorunlu Deprem Sigortasına Dâhil Olan Konut ve İşyeri Sayısı	4,8	9,5	% 93,68	8,9	12,1	% 96,69	11,7	15,2
	Sayısal Telsiz Sistemine Dahil Edilen İl Sayısı	-	-	-	1	81	% 60,49	49	-
Kentsel Dönüşüm	Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlanan İl Sayısı (Kümülatif)	-	-	-	2	81	% 55,55	45	81
Konut	Yıllık Üretilen Sosyal Konut Sayısı (Kümülatif)****	-	-	-	20802	270802	% 46,15	125000	500000
Şehirleşme	Kadastro Modernizasyonu Kapsamında Yenilenen-Sayısallaştırılan Parsel Sayısı	-	-	-	8750	26750	% 78,5	21000	29500
Çevrenin Korunması	Hava Kalitesi İzleme Ağındaki istasyon Sayısı (Kümülatif)	-	-	-	339	380	% 100	380	400
	Planlı Birleşik Çevre Denetimi Sayısı	-	-	-	1695	2165	% 100	2165	2630
Kentsel Altyapı	İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	99	100	% 98	98	100	% 99	99,0	100
	Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	88	95	% 94,73	90	95	% 100	95	100
	Atık su Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	62	80	% 108	87	100	% 90	90	100
	Kentiçi Raylı Sistem Uzunluğu (Km, Kümülatif)	455	787	% 94,91	747	1154	% 80,15	925	1078
Bölgesel Gelişme	En Yüksek Gelirli Bölgenin Kişi Başı Gelirinin En Düşük Gelirli Bölgenin Kişi Başı Gelirine Oranı (%)	4,3	<4	% 0,47**	4,28	3,85	% - 0,47** *	4,30	3,85
	Eğitim Düzeyi EN Düşüm Beş Bölgede Yüksekokul ve Üzeri Mezunların Oranı (%)	6,3	>12	% 90,83	10,9	16			
Kırsal Kalkınma	KÖYDES ve KIRDES Kapsamında Yapılan Köy Yolu Uzunluğu (km, kümülatif)	-	-	-	125348	148490	% 92,31	137080	144580
	Köylerde İçme Suyu Tesisi Yapılan ve Yenilenen Ünite Sayısı (Kümülatif)	-	-	-	64700	69700	% 111,96	78040	84985

*On İkinci Kalkınma Planı Tahmini

** 2012 verisine göre ilerleme oranı

*** 2018 verisine göre ilerleme oranı

**** Bu hedef On Birinci Planda “Sosyal Konut”, On İkinci Planda “Dar ve Orta Gelirliye Yönelik Konut” şeklinde ifade edilmektedir

Kentsel altyapı başlığında sıralanan son üç ortak hedefte sürekli bir iyileşmenin yanı sıra, Onuncu ve On Birinci Kalkınma planlarının hedeflerinin büyük oranda gerçekleştiği ve bazı hedeflerin aşıldığı görülmektedir (Tablo 5). Bu durumun istisnası, On Birinci Kalkınma planının 1154 km kent içi raylı sistem uzunluğu hedefine ulaşamayarak 2023 tahminleriyle 925 km ile hedefi %80 oranında gerçekleştirmiş olmasıdır.

Afet yönetimi alt başlığında yer alan “Zorunlu Deprem Sigortasına Dâhil Olan Konut ve İşyeri Sayısı” Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planlarının ortak hedeflerinden bir diğeridir. Buna göre 2012’de 4,8 milyon olan sigortalı konut ve işyeri sayısı, 2018’de 8,9 milyona, 2022’de ise 10,9 milyona yükselmiştir. On İkinci Kalkınma Planının 2023 tahmini bu rakamın 11,7 milyon olacağı yönündedir. Başka bir ifadeyle Onuncu Kalkınma Planı %93,68 oranında, On Birinci Kalkınma Planı ise % 96,69 oranında hedefine ulaşmıştır. Bu başlıkta On İkinci Kalkınma Planının 2028 hedefi ise 15,2 milyon konut ve işyerinin zorunlu deprem sigortasına dâhil edilmesidir. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin etkisiyle farkındalığın artması bu hedefe ulaşmayı hızlandıracaktır.

Üç Kalkınma Planında ortak olan son hedef ise “Bölgesel Gelişme” alt başlığında “En Yüksek Gelirli Bölgenin Kişi Başı Gelirinin En Düşük Gelirli Bölgenin Kişi Başı Gelirine Oranıdır.” Bu oran 2012 yılında 4,3 olarak hesaplanmış, Onuncu Planın hedefi ise bu oranı 4’ün altına düşürmek olmuştur. Ancak Onuncu Plan hedeflerine ulaşamamış ve bu oran 2018 yılında küçük bir azalışla 4,28 olmuştur. On Birinci Kalkınma Planı bölgesel gelişme hedefleri kapsamında bu oranı 4.28’den 3,85’e indirmeyi hedeflemiş, ancak 2022 yılı itibarıyla bu oran azalmamış aksine artmıştır. 2022 verilerine göre 4,59 olan oranın, 2023 tahminlerine göre 4.30 olacağı öngörülmektedir.

Üç kalkınma planında ortak olarak hedeflerin belirlendiği bölgesel gelişme, kentsel altyapı ve afet yönetimi dışında kalan alt başlıklarda On Birinci ve On İkinci Planın kıyaslanması mümkündür (Tablo 4 ve Tablo 5);

- On Birinci Kalkınma Planında çevrenin korunması alt başlığında yedi ayrı hedef sıralanmışken, On İkinci Kalkınma Planında aynı başlıktaki hedef sayısı dörde düşmüştür. On İkinci Plandaki bu dört hedeften sadece ikisi On Birinci Plandaki hedeflerle aynı ve kıyaslanabilir nitelikte iken, On Birinci Plandan farklı olarak iki yeni hedef eklenmiştir. Kıyaslanabilir olan “Hava Kalitesi İzleme Ağındaki istasyon Sayısı” ve “Planlı Birleşik Çevre Denetimi Sayısı” hedeflerine %100 oranında ulaşıldığı görülmektedir.
- Şehirleşme alt başlığında “Kadastro Modernizasyonu Kapsamında Yenilenen-Sayısallaştırılan Parsel Sayısı” iki planda da ortak belirlenen tek hedeftir. 2018 verilerine göre 8.750 olan parsel sayısı, 2022’de 17.650’ye çıkmıştır. 2023 hedefi olan 21.000 rakamına ulaşılması durumunda On Birinci Plan bu hedefte %78 oranında başarılı olmuş olacaktır. Şehirleşme alt başlığında On Birinci Planda yer alan “şehir beratı” ve “özgün mahalle sertifikası” hedefleri On İkinci Planda yer almamış, bu iki hedefin akıbeti belirsiz kalmıştır.
- On Birinci ve On İkinci Planlarda kırsal kalkınma alt başlığında “KÖYDES ve KIRDES Kapsamında Yapılan Köy Yolu Uzunluğu” ve “Köylerde İçme Suyu Tesisi Yapılan ve Yenilenen Ünite Sayısı” iki planın ortak hedefleri arasındadır. 2018’de 125348 km olan köy yolu uzunluğu, 2022’de 135.870 km’ye ulaşmış, ancak On Birinci Planın 2023 hedefi olan 148.490 km’nin altında kalmıştır. On İkinci Planın 2023 tahmini olan 137.080 km’lik yol uzunluğuna ulaşılmış olsa dahi hedefin tam olarak

gerçekleştirilemeyeceği görülmektedir. Hedefteki sapmaya istinaden 2028 hedefi 144.580 km olarak yenilenmiştir. 64.700 olan içme suyu tesisi sayısı ise, 2022 itibariyle 74.240 olmuş ve On Birinci Planın hedeflerinin ötesine geçilmiştir. On İkinci Planın 2023 tahmini olan 78.040 sayısına ulaşılması durumunda On Birinci Planın hedefinin gerçekleşme oranı %111,96 olacaktır.

- Konut başlığında On Birinci ve On İkinci Planı için kıyaslanabilir durumda olan “Yıllık Üretilen Sosyal Konut Sayısı” 2018 yılında 20802 olmuş, On Birinci Plan bu rakama 250.00 yeni konut ekleyerek 2023 hedefini 270.802 olarak belirlemiştir. Ancak, 2022 yılı verilerine göre bu hedefin çok gerisinde kalınmış ve üretilen konut sayısı 60.440 olmuştur. 2023 tahmini olan 125.000 rakamına ulaşılması durumunda dahi On Birinci Planın hedefinin %46,15 oranında gerçekleşmesi mümkün olacaktır. Hedefteki ciddi sapmaya rağmen, On İkinci Kalkınma planı 500.000 konutun üretilmesini 2028 hedefi olarak belirlemiştir. Bu hedefin belirlenmesinde yine 6 Şubat depremlerinin yaralarının sarılması amacı temel belirleyici olmuştur.
- Kentsel Dönüşüm başlığında da bir hedef kıyaslanabilir durumdadır. On Birinci Kalkınma Planının 81 ilin tamamında kentsel dönüşüm strateji belgesi hazırlanması hedefi gerçekleşmemiş, bu belgeyi hazırlayan il sayısı 2022 itibariyle 42’de kalmıştır. On Birinci Planda yer alan 81 ilde kentsel dönüşüm strateji belgesi hazırlanması hedefi On İkinci Planda için yinelenmiştir.

On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planında yer alan ve kıyaslanabilir nitelikteki hedefler dikkate alındığında, On Birinci Kalkınma Planının şehirleşmeye dair hedeflerinden 1 tanesinde %100’ü aşarak, 3 tanesinde %100 oranında ve 4 tanesinde %90’ın üzerinde hedefe ulaşarak başarılı olduğu görülmektedir. On Birinci Planın “Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlanan İl Sayısı” (%55), “Sosyal Konut Sayısı” (%46) ve “Sayısal Telsiz Sistemine Dâhil Edilen İl Sayısı” (%60) gibi hedeflerine ulaşmada ise hedeflenen oranda başarılı olamadığı görülmektedir. Planın en önemli başarısızlığı ise bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltma hedefine ulaşamamasıdır. On İkinci Kalkınma Planı, bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmada On Birinci Kalkınma Planının ulaşamadığı 3,85 hedefini yineleyerek 2028 hedefi olarak belirlemiştir.

On Birinci Kalkınma Planı ve On İkinci Kalkınma Planı arasında birçok alanda kıyaslanabilir hedefler bulunmakla birlikte, her iki planın hedeflerinin gerçekleştirilme oranları farklılık göstermektedir. Bu kıyaslama, özellikle çevre koruma, şehirleşme, kırsal kalkınma, konut ve kentsel dönüşüm gibi başlıklarda belirginleşmektedir. On Birinci Kalkınma Planı’nda yer alan şehirleşme, kırsal kalkınma ve çevre koruma gibi başlıklarda bazı hedefler başarıyla gerçekleşmiştir. Özellikle kırsal kalkınma başlığında, içme suyu tesisi sayısındaki başarı dikkat çekicidir. Ancak, konut üretimi ve kentsel dönüşüm stratejisi gibi hedeflerde büyük sapmalar yaşanmıştır. Ayrıca, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltma hedefi, On Birinci Kalkınma Planı’nın en büyük başarısızlıklarından biri olarak öne çıkmaktadır. On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları arasındaki farklar, her iki plandaki hedeflerin gerçekleşme oranlarının yanı sıra politikaların uygulanabilirliği ve yerel yönetimlerin kapasitesi ile de yakından ilişkilidir. On Birinci Plan, şehirleşme ve kırsal kalkınma alanlarında belli başarılar elde etmişken, konut üretimi ve kentsel dönüşümdeki hedeflerde geride kalmıştır.

Tablo 5’e göre, kentsel altyapı ve afet yönetimi alanlarında genellikle yüksek gerçekleşme oranları sağlanmış, ancak bölgesel gelişme ve şehirleşme gibi daha karmaşık sosyal göstergelerde hedeflerin ulaşılabilirliği daha düşük kalmıştır. Bu durum, şehirleşme ve kırsal kalkınma alanlarında daha fazla kaynak ve politika gereksinimlerini işaret etmektedir. Genel olarak, kentsel altyapı ve afet yönetimi gibi somut alt başlıklarda ilerleme kaydedilmiş olsa da, daha geniş kapsamlı bölgesel gelişme ve şehirleşme gibi hedefler, daha uzun vadeli bir çaba ve daha fazla stratejik planlama gerektirmektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları şehirleşmeye dair politika öncelikleri açısından karşılaştırılmıştır. Her üç plan arasında, özellikle şehirleşme ve kalkınma politikaları bağlamında önemli farklılıklar ve benzerlikler söz konusudur. On İkinci Kalkınma Planı'nın, diğer iki plana kıyasla daha kapsamlı ve çevre duyarlılığı ile afet öncesi ve sonrası yönetim konularına daha fazla vurgu yaptığı görülmüştür. On İkinci Plan, şehirleşme politikalarında öncelik sıralamasını, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri gibi önemli olayların ardından afet yönetimi ve kentsel dönüşüm gibi başlıklara kaydırmıştır. Bu durum, kalkınma planlarının güncel gelişmelere ve ülkenin karşılaştığı somut sorunlara yanıt verme çabasıyla şekillendiğini göstermektedir. Özellikle afetlere karşı dirençlilik ve kentsel dönüşüm politikaları, On İkinci Plan'ın en dikkat çeken unsurlarındandır. Önceki planların, Türkiye'nin karşılaştığı olaylara (örneğin, Suriye göçü, 15 Temmuz darbe girişimi, COVID-19 pandemisi) tepki olarak şekillenen politika öncelikleri, bu stratejik geçişlerin arkasındaki temel dinamiklerdir. Ancak, bu tür dışsal etkenlerin politika önceliklerini yönlendirmesi, uzun vadeli bir kalkınma perspektifinden ziyade, kısa vadeli kriz yönetimine odaklanılmasına neden olmuştur.

Üç kalkınma planında da şehirleşme politikalarına dair ortak bir vurgu yapılmıştır: kamusal alanların erişilebilir olması, tarihi ve kültürel değerlere duyarlılık ve yaşam kalitesinin artırılması gibi hedefler her üç planda da yer almıştır. Ancak, bu hedeflerin gerçekleştirilme düzeyinin büyük ölçüde ekonomik koşullar, yasal boşluklar ve kurumsal yapıdaki eksiklikler gibi faktörlerden etkilendiği anlaşılmaktadır. Kentsel dönüşüm bağlamında ise On İkinci Kalkınma Planı, özel sektörün ve finansman modellerinin daha fazla rol oynamasını vurgulamaktadır. Kamu kaynakları yerine, özel sektör iş birliği ve sürdürülebilir finansman mekanizmaları, kentsel dönüşüm projelerinin daha verimli hale getirilmesi açısından planın en önemli vurgularından biridir.

Afet yönetimi başlığında üç plan arasında belirgin benzerlikler bulunmaktadır. Her üç planda da afet risklerinin önceden değerlendirilmesi, yerleşimlerin afetlere dayanıklı hale getirilmesi ve toplumsal farkındalık gibi unsurlar ortak hedefler arasında yer almıştır. Ancak, bu hedeflerin gerçekleşmesi, yalnızca yasal düzenlemeler ve altyapı projeleri ile değil, aynı zamanda toplumsal bilinçlenme ve kültürel değişim ile de ilişkilidir. Zorunlu Deprem Sigortası (ZDS) ile ilgili hedeflerde belirgin bir ilerleme kaydedilmiş ve her üç planın da hedefleri doğrultusunda önemli başarılar sağlanmıştır. Örneğin, On Birinci Kalkınma Planı, sigortalı konut ve işyeri sayısındaki artış ile %96,69 oranında bir başarı sağlarken, bu oranın On İkinci Plan'da daha da artması beklenmektedir. Ancak, afet yönetimi anlayışının yalnızca sigortalı yapı sayısı ile ölçülmesi yanıltıcı olabilir. Afetlere karşı dayanıklı şehirler oluşturulabilmesi için, kentsel altyapı projelerinin yalnızca yapısal değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel yönlerinin de ele alınması gereklidir.

Her üç kalkınma planında da bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak ve kırsal kalkınmayı teşvik etmek hedeflenmiştir. Ancak, mevcut verilere göre, bölgesel gelişmişlik farkları zaman içinde artmış ve bu hedeflere ulaşılamamıştır. On İkinci Plan, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmakla ilgili aynı hedefi tekrar etmekte ve önceki planlarda uygulanan politikaların yetersizliğini vurgulamaktadır. Kırsal kalkınma ise, önceki planlardan farklı olarak, yalnızca kırsal yaşam koşullarının iyileştirilmesi değil, aynı zamanda yoksulluğun azaltılması ve nüfusun kırsalda tutundurulması hedefiyle şekillendirilmiştir. Bu hedef, kırsal alanlardaki ekonomik fırsatların artırılması gerektiğini ve kırsal kalkınmanın sürdürülebilirlik ilkesine dayalı olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu çalışmada elde edilen bir diğer önemli bulgu ise kalkınma planları arasındaki sürekliliğin sağlanamaması ve uygulama zorluklarıdır. Üç plan arasındaki hedef ayrışmaları, uygulamaların etkinliğini ve hedeflerin izlenebilirliğini zorlaştırmaktadır. Bu durum, kalkınma planlarının uygulama sürecindeki eksikliklerden, kurumsal uyumsuzluktan ve politikadaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır.

Batuhan, T. & Altunok, Ş. (2025). Türkiye'nin Kalkınma Planlarında Şehirleşmeye Dair Politika Başlıklarının Karşılaştırılması: Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları Üzerine Bir Değerlendirme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48): 227-250

Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları arasında şehirleşme politikalarının genel yönü tutarlı olmakla birlikte, her planın farklı dönemin ihtiyaçlarına ve gelişmelerine göre şekillendiği görülmektedir. Özellikle afet yönetimi ve kentsel dönüşüm gibi alanlarda, ülkedeki doğal felaketler ve sosyo-politik değişimlerin etkisiyle politika öncelikleri yeniden belirlenmiştir. Bununla birlikte, şehirleşmeye dair politikaların uygulama aşamasında karşılaşılan zorluklar, hedeflerin gerçekleştirilme oranlarının düşük kalmasına yol açmıştır. Kalkınma planlarının bir sonraki dönemde daha sürdürülebilir, yerel ihtiyaçlara duyarlı ve uzun vadeli bir şehirleşme stratejisi geliştirmesi gerektiği söylenebilir. On Üçüncü Kalkınma Planı, şehirleşme politikalarında sürdürülebilir, katılımcı ve esnek yaklaşımlar benimsemelidir. Her ne kadar 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin etkisi şehirleşme politikalarını yeniden şekillendirse de uzun vadeli stratejiler, doğal afetler ve çevresel değişimlere karşı dirençli şehirler oluşturmayı hedeflemelidir. Bu bağlamda, afet yönetimi, sürdürülebilir altyapı, sosyal konut üretimi ve bölgesel kalkınma gibi temel hedeflerin ön plana çıkarılması gerektiği söylenebilir.

Etik Beyan

“Türkiye'nin Kalkınma Planlarında Şehirleşmeye Dair Politika Başlıklarının Karşılaştırılması: Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmanın yazılması ve yayınlanması süreçlerinde Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına riayet edilmiş ve çalışma için elde edilen verilerde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmadaki yazarların tümü çalışmanın yazılmasından taslağın oluşturulmasına kadar tüm süreçlere katkı yapmış ve nihai halini okuyarak onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yapılan bu çalışma gerek bireysel gerekse kurumsal/örgütsel herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmamıştır.

KAYNAKÇA

- Batuhan, T. ve Kodaz, İ. (2020). On Birinci Kalkınma Planında Kentleşme ve Çevre Politikaları. *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, 6(12), 75-94.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı [DPT]. (1963). Kalkınma planı (birinci beş yıl) 1963-1967. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf, (05.02.2024)
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı [DPT]. (2000). Uzun vadeli strateji ve sekizinci beş yıllık kalkınma planı 2001-2005. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf, (05.02.2024)
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı [DPT]. (2006). Dokuzuncu kalkınma planı 2007- 2013. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf, (05.02.2024)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). On birinci kalkınma planı 2019- 2023. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf, (05.02.2024)

- Batuhan, T. & Altunok, Ş. (2025). Türkiye'nin Kalkınma Planlarında Şehirleşmeye Dair Politika Başlıklarının Karşılaştırılması: Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları Üzerine Bir Değerlendirme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48): 227-250
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). On İkinci Kalkınma Planı 2024-2028. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf, (05.02.2024)
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu kalkınma planı 2014-2018. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf, (05.02.2024)
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1961). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (334). <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>, (15.01.2024)
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2018). 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-1.pdf>, (15.01.2024)

Extended Abstract

Comparison of Policy Topics Related to Urbanization in Türkiye's Development Plans: An Evaluation of The Tenth, Eleventh, and Twelfth Development Plans

Aim

In this study, urbanization policies within the framework of Türkiye's Tenth, Eleventh, and Twelfth Development Plans and the success of these policies have been examined. All three development plans have played a critical role in the country's progress, yet the success rates of the goals they set have varied. The aim of this study is to analyse these differences and develop recommendations for future development plans.

Method

In this study, firstly, the vision and development axes of the Tenth, Eleventh and Twelfth Development Plans were discussed in general terms, and then the policy priorities of all three plans regarding urbanization were examined under subheadings. In the last section, the policy targets of the three plans regarding urbanization were compared, the success rates of the plans were evaluated, and the realization rates of the targets of the Twelfth Development Plan were discussed.

Results

A noticeable development and evolution can be observed between the Tenth, Eleventh, and Twelfth Development Plans. The Twelfth Development Plan presents a more contemporary and sustainable development vision with its emphasis on environmental and disaster-focused issues, as well as strategies for digitalization and green transformation. These changes particularly highlight the increased importance of environmental factors and disaster-resilient settlements. Furthermore, the plan underscores the importance of a just and democratic development process.

All three development plans share a common focus on urbanization policies: goals such as ensuring the accessibility of public spaces, sensitivity to historical and cultural values, and improving quality of life are present in all three plans. However, it is clear that the level of achievement of these goals is significantly influenced by factors such as economic conditions, legal gaps, and institutional deficiencies. In the context of urban transformation, the Twelfth Development Plan emphasizes a greater role for the private sector and financing models. Instead of relying on public resources, collaboration with the private sector and sustainable financing mechanisms are highlighted as key factors for making urban transformation projects more efficient.

In the area of disaster management, there are notable similarities across all three plans. Each plan includes common goals such as the pre-emptive assessment of disaster risks, making settlements disaster-resistant, and increasing public awareness. However, the realization of these goals is not only linked to legal regulations and infrastructure projects but also to societal awareness and cultural change. Reducing regional development disparities and promoting rural development have been key objectives in all three plans. However, according to available data, regional development disparities have actually increased over time, and these goals have not been achieved. Rural development, unlike in previous plans, is now shaped not only by improving rural living conditions but also by aiming to reduce poverty and retain the population in rural areas. This objective emphasizes the need to increase economic opportunities in rural areas and ensures that rural development is based on the principle of sustainability. Another significant finding from this study is the failure to ensure continuity between the development plans and the difficulties in their implementation. The discrepancies between the goals of the three plans complicate the effectiveness of the implementation and the tracking of their objectives. This situation is due to shortcomings in the implementation process of the development plans, institutional mismatches, and changes in policy.

Conclusion

Although the general direction of urbanization policies in the Tenth, Eleventh, and Twelfth Development Plans is consistent, it can be observed that each plan has been shaped according to the needs and developments of its respective period. In particular, in areas such as disaster management and urban transformation, policy priorities have been reshaped under the influence of natural disasters and socio-political changes in the country. However, the challenges encountered during the implementation of urbanization policies have led to a low rate of achievement of the set goals. It can be argued that future development plans need to focus on more sustainable, locally sensitive, and long-term urbanization strategies. The Thirteenth Development Plan should adopt sustainable, participatory, and flexible approaches to urbanization policies. Although the effects of the February 6, 2023, Kahramanmaraş earthquakes have reshaped urbanization policies, long-term strategies should aim to create cities resilient to natural disasters and environmental changes. In this context, it can be said that key objectives such as disaster management, sustainable infrastructure, social housing production, and regional development should be given priority.
